

Lunds Universitet

Historiska Institutionen

HIS K37

Examinator: Johan Östling

Handledare: Klas-Göran Karlsson

Datum: 2019-01-16

LUNDS
UNIVERSITET

Europas delade förflutna

En historiedidaktisk undersökning rörande den kommunistiska brotthistoriens plats i den europeiska historiekulturen med utgångspunkt i Pragdeklarationen 2008

Algot Thorin

1. INLEDNING	4
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	6
2.1 SYFTE	6
2.2 FRÅGESTÄLLNINGAR	6
3. METOD, TEORI, BEGREPP OCH KÄLLMATERIAL	6
3.1 HISTORIEMEDVETANDE.....	7
3.2 HISTORIEKULTUR.....	7
3.3 HISTORIEBRUK	9
3.3.1 OLIKA SORTERS HISTORIEBRUK	9
3.4 KÄLLMATERIAL OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	11
3.4.1 KÄLLKRITIK	12
4. FORSKNINGSLÄGE OCH HISTORISK BAKGRUND	12
5. ANALYS	19
5.1 BAKGRUND TILL PRAGDEKLARATIONEN	19
5.2 DEKLARATIONSTEXTEN.....	20
5.2.1 JÄMFÖRELSER MED NAZISMEN	20
5.2.2 EUROPA SOM HISTORIEKULTURELL ARENA	21
5.2.3 FÖRSLAG TILL KONKRETA ÅTGÄRDER	23
5.2.4 KRITIK MOT SPECIFIKA AKTÖRER	24
5.3 FRÅGOR TILL UNDERTECKNARNA	25
5.3.1 GÖRAN LINDBLAD	25

5.3.2 JANA HYBASKOWA	27
5.3.3 MICHAEL KISSENER.....	31
5.4 DEKLARATIONENS EFTERMÅLE, DEBATT I EUROPAPARLAMENTET	33
5.4.1 EUROPAPARLAMENTET 2009.....	34
5.4.2 RESOLUTIONEN	35
5.4.3 DEBATTEN I PLENUM OCH RÖSTFÖRKLARINGAR	36
6. SAMMANFATTNING OCH SLUTDISKUSSION.....	40
6.1 FRÅGESTÄLLNINGARNA.....	40
6.2 FÖRSLAG TILL FRAMTIDA FORSKNING	44
7. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	45
7.1 KÄLLMATERIAL.....	45
7.2 LITTERATUR.....	45
7.3 ÖVRIGA HÄNVISNINGAR	46
8. BILAGOR	46
8.1 PRAGDEKLARATIONEN	46
8.2 JANA HYBASKOWA, INTERVJU ÖVER TELEFON.....	50
8.3 GÖRAN LINDBLAD, SVAR PÅ FRÅGOR VIA MAIL.....	55
8.4 MICHAEL KISSENER, SVAR PÅ FRÅGOR VIA MAIL	56

1. Inledning

Europa har haft ett minst sagt traumatiskt och komplicerat 1900-tal, och alla de katastrofer, folkmord, världskrig och förtryckande totalitärstater som präglat kontinentens turbulenta förflutna har såklart satt sina avtryck på hur Europa ser ut idag. Detta århundrade är också det som mest präglar den gemensamma europeiska historiesynen. Politiker har sedan länge tagit på sig uppgiften att med kampanjer, officiella minnesdagar, skrivelser och officiella uttalanden försöka minnas historiska händelser, hedra offren och fördöma förbrytarna. Dessa förbrytare tar i historieskrivningen ofta formen av en ideologi. Två totalitära ideologier har en särskild plats i den europeiska historieskrivningen: Nazismen och kommunismen. Dessa brukar i bland beskrivas som varandras motpoler, men kanske lika ofta talas det om att de är sprungna ur samma totalitära idégod.

Nazismen har en självklar plats i det europeiska historiemedvetandet. Det råder i princip total enighet bland det politiska och akademiska etablissemangen angående hur man bör se på nazismens brott mot mänskligheten. Förintelsen beskrivs till och med i många sammanhang som en central del i bildandet av EU och står i centrum för historieskrivningen om Europas mörka förflutna. I ett officiellt uttalande från EU:s delegation till Förenta Nationerna 2005 deklarerar det:

The significance of the Holocaust is universal. But it commands a place of special significance in European remembrance. It is in Europe that the Holocaust took place.”...” it is out of that dark episode that a new Europe was born. European Union member states work together to promote peace and democracy within its borders and beyond. This is something which we could not have imagined 60 years ago...¹

Kommunismen, statsbärande ideologi i bland annat Sovjetunionen som är ansvarig för miljontals döda, har däremot inte en lika självklar plats, och konsensus är långt borta gällandes dess plats i det allmänna historiemedvetandet. Vad detta beror på kan ha många olika förklaringar, men man kan föreställa sig att geografisk och ideologisk hemvist har stor betydelse; i Östeuropa har kommunismen en helt annan innebörd, relevans och närhet i

¹ EU Presidency statement on Holocaust Remembrance, 2005-10-31. Tillgänglig via: <http://eu-un.europa.eu/eu->

historien än vad den har i Västeuropa. På ett liknande sätt kan kommunistiska eller före detta kommunistiska partier i vår samtid ha en annan relation till den historiska kommunismen än vad exempelvis konservativa, liberaler eller socialdemokrater har. Hur dessa två olika ideologier mötte sitt slut skiljer sig också avsevärt. Efter andra världskrigets slut 1945 ställdes ledande företrädare för nazismen inför rätta, deras gärningar fördömdes av ett enigt världssamfund och alla handlingar och korrespondens av den nazistiska statsapparaten gjordes offentlig för granskning och forskning. Apologeter och försvarare av nazitysklands gärningar gick efter andra världskriget slut inte att hitta utöver några enstaka extremistgrupperingar på den politiska ytterkanten. Kommunismen å andra sidan, mötte inte sitt slut i Europa förrän slutet av kalla kriget 1991, och under hela efterkrigstiden var forskning kring dess brott försvårat då dokument och korrespondens inte fanns tillgängliga i samma utsträckning, och att i de kommunistiska staterna var sådan forskning dessutom förbjuden. När Sovjetunionen till slut upplöstes och kommunismen i Europa officiellt dödförklarats så låg dock inte fokus på att fördöma förbrytare eller hedra offren, snarare handlade det om att gå vidare och bygga upp.

Den västeuropeiska hegemonin i EU har av självklara skäl också satt sin prägel på den europeiska historieskrivningen. Efter kalla krigets slut och den stora tillströmningen av nya medlemsstater till EU från framför allt Östeuropa strax efter millennieskiftet så höjs dock röster för att uppdatera denna historieskrivning². Under det tjeckiska ordförandeskapet i EU under första halvan av 2008 så manifesteras detta särskilt tydligt i Pragdeklarationen, vars huvudsakliga syfte är att ”uppvärdera” den kommunistiska brottshistorien till samma status som den nazistiska. En av de mest nämnvärda punkterna i deklarationen rör en gemensam minnesdag för nazismens och kommunismens offer. Datumet sattes till den 23 augusti, protokolldatumet för den ökända Molotov-Ribbentrop-pakten, en symbol för att dessa två ideologier har en gemensam skuld för Europas mörka 1900-tal. Denna uppsats ämnar tittare närmare på denna deklaration, hur den ger uttryck för de historiekulturella striderna i Europa, samt historiebruket som används i både deklarationen och i reaktionerna mot sagda deklaration.

² Pakier, Malgorzata & Wawrzyniak, Joanna, *Memory and Change in Europe – Eastern Perspectives*, s7.

2. Syfte och frågeställningar

2.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att analysera och kartlägga historiebruket i mitt källmaterial. Min förhoppning är att mina resultat även kommer bidra till att bredda och fördjupa förståelsen kring hur den kommunistiska brottshistorien skildras och förstås i europeisk historiekultur, och de eventuella skillnader i sagda förståelse och skildring som finns mellan Väst- och Östeuropa.

2.2 Frågeställningar

- Vad är Pragdeklarationen från 2008 och vad är dess syfte?
- På vilket sätt speglar Pragdeklarationen historiemedvetandet och historiekulturen rörande kommunism i de relativt nyblivna EU-medlemsstaterna i Östeuropa?
- På vilket sätt tar sig historiebruk till uttryck i Pragdeklarationen 2008?
Vilka kategorier av historiebruk återfinns i deklarationen, vilken kategori är den vanligast förekommande?
- Har Pragdeklarationen på något sätt väckt kritik eller kontrovers, och kan denna kritik i sin tur härledas till någon form av historiebruk?

3. Metod, teori, begrepp och källmaterial

Denna uppsats är i grunden inte en klassisk historievetenskaplig undersökning, utan snarare en historiedidaktisk sådan. Min undersökning kommer inte ge nya insikter om den totalitära terrorn i Europa under 1900-talet, utan snarare hur minnet från sagda terror manifesterar sig i nutidens politiska kommunikation. För att kartlägga detta kommer jag använda mig av begrepp så som historiemedvetande, historiekultur och historiebruk.

Det finns även andra teoretiska resonemang och begrepp rörande till exempel synen på kommunistisk brottshistoria som jag kommer referera till i min analys och slutdiskussion. Dessa är dock istället presenterade i avsnittet om forskningsläget.

3.1 Historiemedvetande

Historiemedvetandet är den inneboende tankeprocess hos människor som handlar om att orientera sig själv och sin omgivning i historien, och förmågan att sätta sig själva och sin egen nutid in i en historisk kontext. Historiemedvetande är dock ett svårfångat och svårdefinierat begrepp, och det kommer till uttryck snarare i form av *historiekultur* eller *historiebruk*, som också är de begreppen jag kommer använda mig av i uppsatsen.

3.2 Historiekultur

Historiekulturen är den arena där människors historiemedvetande kommer till uttryck i en kollektiv kontext. Det är i historiekulturen som våra möten med historien sker. Oftast när man talar om historiekultur så gör man detta i en nationell kontext, och betonar hur olika delar av historien värderas i olika länder, vad som är viktigt och inte.³ Ett exempel kan vara hur olika minnet från andra världskriget behandlas i olika nationella kontexter. I Ryssland är det fortfarande känt som *Det stora fosterländska kriget*, och det ryska folkets lidande under den nazistiska ockupationen står i centrum. I Västeuropa och Israel är antagligen minnet från förintelsen det mest monumentala, och som nämnt tidigare är det en fundamental byggsten i hela projektet som är den Europeiska Unionen vad gäller historisk legitimitet. I amerikansk historiekultur är bilden av landstigande trupper i Normandie under Dagen-D eller kanske bombningen av Pearl Harbor något av det första man tänker på när kriget kommer på tal. Trots att det i själva verket handlade om samma världsomspännande konflikt så har olika länder sina olika berättelser och lägger större eller mindre vikt vid olika skeenden.

Det är också viktigt att komma ihåg att historiekulturen inte är något statiskt, utan förändras över tid i takt med övriga samhället. För att fortsätta använda samma exempel så skulle man kunna kolla på hur synen på andra världskriget, och Sveriges roll i det, har förändrats i svensk historiekultur under årens gång. Ulf Zander och Max Liljefors har skrivit om just detta i *Det neutrala landet ingenstans – Bilder av andra världskriget och den svenska utopin*, med utgångspunkt i hur film, media och läroböcker karaktäriserar krigstiden i Sverige. I den omedelbara efterkrigstiden så låg fokus i svenska läroböcker på Sverige och beredskapen, medan det från 60-talet och framåt blev allt viktigare med det faktiska världskriget i omvärlden, och den förödelse och lidande som det innebar. Till en början så hyllades den

³ Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), *Historien är närvarande. Historiedidaktik som teori och tillämpning*. 2014, Studentlitteratur, Lund, s65-70.

svenska neutraliteten under kriget och lyftes fram som den enskilt största bidragande faktorn till det efterföljande välfärdsbygget. Det är först på 1960-talet som debatten om eventuell svensk skuld ser ordentligt dagsljus, då var det framför allt baltutlämningen som stod i fokus. På 1990-talet höjs kritiska röster mot vad man anser vara en skönmålning av den svenska rollen under andra världskriget, framför allt gällande Sveriges roll kring förintelsen. Entydiga positiva och humanitära bilder av Raoul Wallenberg och Folke Bernadotte nyanserades med bilder av hur judiska flyktingar stoppats vid den svenska gränsen.⁴ Ett åter förnyat intresse och engagemang för förintelsen letar sig vid slutet av 1990-talet även in i de politiska skikten, och dåvarande statsminister Göran Persson tar initiativ till att 1997 bilda *Forum för levande historia* med uppdrag att folkbilda om förintelsen och den nazistiska regimens brott mot mänskligheten, det internationella engagemanget för dessa frågor från den svenska regeringen går inte att ta miste på. Femtio år efter det att andra världskriget tar slut så går Sverige postumt med i andra världskriget, och andra världskrigets plats i svensk historiekultur är väsensskild om man jämför 1950-talet med 1997, med undantag för Sveriges humanitära hjältar, som i princip alltid har getts stort utrymme. Från en romantiserad bild av den neutrala utopin till en fullfjädrad medlem av det europeiska skuldkollektivet.⁵

Historiekulturen kan studeras på två sätt. Det första och enklaste är att titta på avsändare av historiekulturella fenomen, exempelvis läroböcker, media, politiska initiativ osv. Det andra sättet är betydligt mer komplicerat, och det handlar om att studera den process och den relation som finns mellan avsändare och mottagare. Det är till exempel inte självklart att skolelever tar till sig den historiekulturen som förmedlas i läroböckerna, det kan också finnas skillnader i olika demografiska grupper i hur man anammar historiekulturen. Undersökningen i denna uppsats kommer vara av det förstnämnda slaget, eftersom allt källmaterial är av en typisk avsändarkaraktär.⁶

Likväl som den nationella kontexten så kan det finnas specifika historiekulturer i andra kollektiva sammanhang, så som i en specifik religiös eller etnisk grupp. Eller som i fallet med denna uppsats: en regionalt betingad historiekultur, nämligen den europeiska. Om det

⁴ Liljefors, Max & Zander, Ulf, *Det neutrala landet ingenstans – Bilder av andra världskriget och den svenska utopin*, Scandia Tidsskrift, vol. 69, nr 2 (2003).

⁵ Karlsson, Klas-Göran (2008), *Med folk mord i fokus. Förintelsens plats i den europeiska historiekulturen*. Stockholm : Forum för levande historia. ISBN 978-91-977117-4-6 (90 s.). Tillgänglig via http://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/skriftserie-6-med-folkmord-i-fokus.pdf

⁶ Karlsson, *Historien är närvarande*, s65.

egentligen finns en sådan eller inte kan man diskutera, och det kommer jag också att göra senare i uppsatsen.

3.3 Historiebruk

Definitionen av historiebruk som kommer användas i denna uppsats är den av professor Klas-Göran Karlsson vid Lunds Universitet och närmare beskriven i *Historien är närvarande – Historiedidaktik som teori och tillämpning* från 2014.⁷

Historiebruk är ett begrepp som används för att definiera *hur* historia brukas i olika sammanhang och i vilket *syfte*. Hur historiekulturen manifesterar sig i handlingar. Det aktiva användandet av historien, både medvetet och omedvetet, i det här fallet framför allt det förstnämnda. Historiebruket kan ta sig uttryck i många olika former: att instifta minnesdagar, att referera till historiska händelser i syfte att göra politiska poänger, tillsättandet av minneskommissioner, resandet av en staty av en historisk figur, historisk forskning, populärkulturella fenomen med historiska teman, skrivande av vitböcker m.m. är alla exempel på historiebruk. Historia kan också brukas av alla olika sorters aktörer, i den här uppsatsen kommer jag dock uteslutande undersöka det bland politiker och andra aktörer inom den politiska sfären.

3.3.1 Olika sorters historiebruk

När det gäller att sortera in olika sorters historiebruk så kommer jag följa den kategorisering och indelning som Klas-Göran Karlsson gör i den tidigare nämnda *Historien är närvarande*:⁸

Moraliskt historiebruk: Det moraliska historiebruket handlar om att minnas, fördöma och ursäkta historiska händelser. Syftet med detta är att rehabilitera och restaurera historiska trauman. Erkännanden av historiska skeenden som tidigare inte varit erkända, i syfte att ge upprättelse till offer och efterlevande kan vara ett bra exempel på det moraliska historiebruket. Sanningskommissioner och vitböcker hör också till detta bruk.

Ideologiskt historiebruk: Att skapa narrativ, konstruera verklighetsbilder och få en ideologisk vinkling av historien att ”make sense”. Att motivera och övertyga stora grupper av människor att känna att man delar historia och framtid. I sin mest extrema form kan detta bruk

⁷ Karlsson, *Historien är närvarande*, s70-80.

⁸ Karlsson, *Historien är närvarande*, s72.

förknippas med diktaturers statliga historieskrivning, men kan likväl användas i betydligt fredligare och mer demokratiska sammanhang.

Icke-bruk av historia: Kan kategoriseras som en version av det ideologiska historiebruket. Det handlar om att aktivt avstå, eller i värsta fall till och med hindra, från att lyfta vissa delar av historien som inte anses passa in i ett särskilt ideologiskt narrativ. Det kan ske repressivt från en regerings håll, som till exempel i fallet med Turkiet och det armeniska folk mordet, där det är förbjudet att kalla det för just ett folk mord. Men det kan också vara en självklar del av historiekulturen, där känsliga ämnen ofta undviks på grund av att traumat fortfarande är för stort, som till exempel fallet med det finska inbördeskriget.

Politiskt-pedagogiskt historiebruk: Att använda historien som ett argument för eller emot den ena eller andra dagsaktuella politiska frågan är ofta exempel på politiskt-pedagogiskt historiebruk. Det är oftast politiker och andra samhällsdebattörer som brukar historia på detta vis. Två någorlunda aktuella exempel på detta är Centerpartiets partiledare Annie Lööf som 2015 beskrev regeringens planer på begränsningar av vinster i välfärden som ”ren statsocialism” och ”ett eko från 70-talet”⁹, eller Miljöpartiets dåvarande språkrör Åsa Romson som i en partiledardebatt samma år beskrev flyktingsituationen på Medelhavet som ”ett nytt Auschwitz”¹⁰. Till denna kategori hör också de officiella ursäkter och löften om botgöring eller kompensation som politiker kan ägna sig åt, som en slags politisk version av det moraliska historiebruket.

Existentiellt historiebruk: Något som i regel brukar användas för att beskriva ”vanligt folks” historiebruk, det handlar om att minnas och sätta sin egen existens in i ett historiskt sammanhang. Att hitta orientering och identitet i nutiden genom att förankra den i historien. Ett bra exempel på detta kan vara släktforskning eller det privat initierade firandet av högtider.

Vetenskapligt historiebruk: I regel begränsat till historiker och historielärare. Det handlar om att upptäcka och rekonstruera den forna verkligheten i ett lärande syfte, utan ambition att skapa något större narrativ eller driva någon särskild agenda.

Notera att det inte är ovanligt att ett uttalande eller en handling kan innehålla spår av flera olika sorters historiebruk. Kategorierna ovan utesluter alltså inte varandra.

⁹ Sveriges Radio, 5/3/2015. Tillgänglig via:
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6109153>

¹⁰ Sveriges Television, 10/5/2015. Tillgänglig via: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/romson-jamforde-medelhavet-med-auschwitz>

3.4 Källmaterial och tillvägagångssätt

Med bakgrund av forskningsläget och min teoretiska och metodiska grund så kommer jag kvalitativt granska Pragdeklarationen från juni 2008, en resolution i Europaparlamentet från våren 2009 med ungefär samma andemening som Pragdeklarationen, samt debatten i Europaparlamentet i anslutning till antagandet av sagda resolution. En mer detaljerad beskrivning av de olika materialen gör jag i anslutning till analysen av desamma. Jag tänker kartlägga vilka olika sorters historiebok som används och utröna vilka som är de vanligast förekommande. Jag tänker också avgöra om granskandet av mitt källmaterial kan belysa något ytterligare om den kommunistiska brottshistoriens plats i den europeiska historiekulturen, eller om den endast bekräftar det som redan är beskrivet i forskningsläget.

Valet av just Pragdeklarationen har att göra med att det är ett tidigare utforskat material, och representerar väl den historiekulturella konflikt jag finner intressant. Den efterföljande debatten i Europaparlamentet har jag valt för jag anser det vara ett bra exempel på hur det breda politiska etablissemanget i Europa resonerar kring samma ämne, samt synliggör de konfliktlinjer som finns kring det.

Eftersom Pragdeklarationen i sig inte är ett särskilt långgrandigt eller omfattande dokument i sig så har jag även ställt frågor till tre av de ursprungliga undertecknarna av deklarationen. Detta för att tydliggöra resonemanget bakom resolutionen samt synliggöra den underliggande historiekulturella argumentationen. De tre undertecknarna jag har valt att intervjua är Göran Lindblad, Jana Hybaskowa och Michael Kissener. Lindblad är f.d moderat riksdagsledamot samt tidigare vice president för Europarådets parlamentariska församling (ej att förväxla med Europaparlamentet), jag har valt att intervjua honom på grund av att han är den enda svensken bland undertecknarna. Hybaskowa är numera EU-ambassadör i Namibia, men vid tidpunkten för Pragdeklarationen var hon EU-parlamentariker från Tjeckien för den konservativa EPP-gruppen, jag har valt att intervjua henne på grund av att hon är den mest seniora av de tjeckiska undertecknarna utöver f.d president Vaclav Havel, som dog 2011. Michael Kissener är historieprofessor vid Mainz Universitet, jag valde att intervjua honom på grund av att jag även ville ha med en icke-politiker i mitt underlag. De tre intervjuerna skiljer sig ganska mycket i omfattning och form, något jag kommer gå igenom ytterligare i kapitlet som berör detta.

Tilläggas bör att jag utan framgång även försökt få till intervjuer med Joakim Gauck, f.d president i Tyskland, Tunne Kelam, Europaparlamentariker från Estland samt Christopher Beazley, f.d europaparlamentariker från Storbritannien.

Sammanfattningsvis består mitt källmaterial av två deklarations- och resolutionstexter, en debatt i Europaparlamentet samt tre intervjuer av varierande längd och form.

Jag kommer i forskningsläget och i min analys tala ganska generaliserande om Väst- och Östeuropa. Det finns såklart stora skillnader även mellan olika östeuropeiska stater, men omfånget av denna uppsats tillåter inte en särskilt djup nyansering. Faktum kvarstår att det mellan de ex-kommunistiska staterna och de som varit relativt fria under efterkrigstiden finns en betydande skillnad gällande synen på kommunismens brotthistoria i Europa, och det är just denna skillnad som är den intressanta i sammanhanget. När jag benämner ”östeuropa” eller ”öst” så åsyftar jag alltså de ex-kommunistiska staterna.

3.4.1 Källkritik

Gällande mitt källmaterial så finns det två viktiga källkritiska aspekter att ha med sig. Dels att det är tio respektive nio år sedan som deklARATIONEN undertecknades och resolutionen behandlades i Europaparlamentet. När det gäller mina intervjuer så är det möjligt att minnet av processen inte till fullo stämmer överens med verkligheten. Den andra aspekten är att den absoluta majoriteten av mitt material härstammar från förespråkare av PragdeklARATIONEN och dess andemening. Kritiken mot densamma är i materialet begränsat till korta debattinlägg och röstförklaringar.

4. Forskningsläge och historisk bakgrund

Jag har valt att lägga den historiska bakgrunden och forskningsläget i samma kapitel. Vad gäller den historiska bakgrunden till mitt forskningsområde så skulle man för att egentligen göra den rättvisa behöva täcka in Europas hela 1900-tals historia, och det är inget jag kommer ägna åtskilliga spaltmeter åt här, då det skulle bli allt för omfattande. Jag förutsätter istället att läsaren har grundläggande kunskaper om nazismens och kommunismens brotthistorier i Europa, och hur den senare främst har drabbat Östeuropa. Den historiska bakgrund som främst är relevant för denna uppsats är de uppgörelser med historien rörande denna brotthistoria i postkommunistiska östeuropeiska stater. Det mesta material på detta område

överlappar dock relativt mycket med mitt forskningsläge, som till stor del berör hur den kommunistiska brottshistorien behandlats i olika stater, därför har jag valt att skriva ihop dessa båda kapitel.

Även om just Pragdeklarationen från 2008 i sig inte har varit föremål för någon forskning så finns det dock mycket skrivet om europeisk historiekultur och den kommunistiska brottshistoriens plats i densamma. Vad gäller avgränsningar så har jag till exempel valt att sortera bort det mesta som har att göra med förintelsen som historiekulturellt fenomen. Dels för det att underlaget är allt för omfattande, samt dels för att den sortens forskning endast är relevant för detta arbete utifrån hur sagda fenomen skiljer sig från den kommunistiska brottshistoriens plats i historiekulturen, och denna jämförelse finns oftast redan med i de arbeten som rör just den kommunistiska brottshistorien som historiekulturellt fenomen.

Jag vill lyfta framför allt tre aspekter av tidigare forskning som mitt arbete kommer stå i relation till: 1) det nuvarande forskningsläget kring hur synen på den kommunistiska brottshistorien i Europa ser ut, både på nationell och europeisk nivå. Hur detta har tagit sig till uttryck i postkommunistiska Europa och vilka konfliktytor som finns kontra Väst Europa. Det är framför allt denna del som sammanfaller med den historiska bakgrunden. 2) Totalitarismteorin, dess innebörd, dess förespråkare och dess kritiker. Samt 3) Historiekulturella strategier, mer bestämt rörande hur totalitarismbegreppet används som historiekulturell strategi.

Hur manifesterar sig minnet från den kommunistiska brottshistorien i Europa, och hur skiljer sig perspektiven mellan Öst och Väst? Enligt tyska kulturhistorikern Aleida Assman så är minnesbilden fortfarande starkt uppdelad mellan Öst och Väst. Att medan minnet från nazismen i Väst Europa har varit centralt under en lång tid så har minnet från den kommunistiska brottshistorien ”legat på is” under hela kalla kriget. Det är den nazistiska terrorn som har legat till grund för den gemensamma europeiska historiekulturen. Först efter kalla krigets slut har forskning om och reflektion över den kommunistiska brottshistorien i Europa tagit fart; i väst för att enorma samlingar av källmaterial har möjliggjort detta på ett annat sätt, och i öst för att sådan verksamhet fram till dess tidigare varit i princip förbjuden. Detta har lett till en asymmetri i historiekulturer mellan Öst- och västeuropa.¹¹ I *Europeiska*

¹¹ Assman, Aleda i Blaive, Muriel, Gerbel, Christian, Lindenberger, Thomas (red.), Andra upplagan, 2011, Studienverlag Ges.m.b.H, Innsburck, s270-280.

möten med historien så beskriver Klas-Göran Karlsson ett snarlikt resonemang där debatt och reflektion över historien i Västeuropa pågått under hela efterkrigstiden, medan den relativt nyligen har tagit fart i det före detta Östblocket. Detta har i sin tur lett till att debatten är mer hettad, mer angelägen och också gett upphov till fler konflikter. Det tydligaste och blodigaste exemplet på detta är kriget på Balkan under 90-talet, där olika nationella perspektiv på historien och anspråk på landområden med historiska argument var en bidragande faktor till den infekterade konflikten.¹²

Karlsson ger ytterligare exempel på hur den kommunistiska brottshistorien är av så mycket större vikt i Östeuropa än vad den är i Väst, så pass mycket att minnet från fascismen och nazismen har fått ta en plats i baksätet. I Rumänien har den tidigare fascistledaren och hitlerallierade Ion Antonescu uppnått en snarlik hjältestatus på grund av hans kamp mot kommunismen, och hans egna människorättsbrott och kollaboration med Hitler har tonats ner. Liknande tendenser går att se även i Ungern och Slovakien, varav båda var en del av axelmakterna under andra världskriget. Man skulle kunna säga att om kommunismen ibland relativiseras i Västeuropa så kan fascismen likväl ibland vara relativiserad i Öst, om än av olika anledningar.¹³

Muriel Blaive är ännu en som belyser hur de olika nationella historiekulturerna i Europa skiljer sig från varandra avseende synen på den historiska kommunismen. Hon beskriver hur man i Västeuropa, eftersom man aldrig levt under en kommunistisk regim, fortfarande i hög grad förknippar kommunismen med det tidiga 1900-talets arbetarrörelse, fackföreningskamp och andra värden som står långt ifrån människorättsbrott. Hon menar också att en anledning till att kommunismen ofta jämförs med nazismen i Central- och Östeuropa inte nödvändigtvis alltid är för att göra en helt intellektuellt hederlig jämförelse mellan två olika totalitära ideologier, utan snarare ett sätt att väcka reaktion och försöka få andra, då framför allt ”Väst”, att förstå just hur hemsk den kommunistiska brottshistorien faktiskt är.¹⁴

Vad gäller ansträngningar att lyfta det östeuropeiska perspektivet angående den kommunistiska brottshistorien på EU-nivå, vilket också är det jag undersöker närmare i denna uppsats, så lyfter franska sociologen Georges Mink och statsvetaren Laure Neumayer

¹² Karlsson, Klas-Göran, *Europeiska möten med historien*, 2010, Atlantis AB, Stockholm, s211-212.

¹³ Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s213.

¹⁴ Blaive, Muriel, Gerbel, Christian, Lindenberger, Thomas (red.), *Andra upplagan*, 2011, Studienverlag Ges.m.b.H, Innsbruck, s154-169.

intressanta perspektiv i sin antologi *History, Memory and Politics in Central and Eastern Europe*. De menar att dessa ansträngningar kommer från ”båda” håll, om än av lite olika anledningar. Från de östeuropeiska staternas egna håll är erkännandet och upplysningen av den kommunistiska brottshistorien essentiell av självklara skäl; att upprättelse för offren ges och att erkännande av det lidande som dessa stater genomlidit får sin länge efterlängtrade uppmärksamhet och upprättelse. Ansträngningar från det politiska etablissemanget i EU görs framför allt i syfte att stärka den europeiska integrationen. Om ca halva unionen inte känner igen sig i EU:s officiella historiska berättelse så blir sammanhållning och fortsatt integration problematiskt.¹⁵

Neumayer har även skrivit en kortare artikel i tidskriften *Journal of Contemporary European Studies* i februari 2015 om resolutionen i Europaparlamentet 2009, som nämnt i avsnittet om källmaterialet är lite av en uppföljare till Pragdeklarationen. Neumayer menar att resolutionen är en produkt av idogt lobbyarbete av östeuropeiska ”minnesentreprenörer” på de största partigrupperna i Europaparlamentet. Trots att resolutionen lyckades att korrigera den rådande historieskrivningen i EU åt det totalitarismteoretiska och mer östliga hållet så menar hon att den öst-västliga sprickan i historiemedvetandet i stort består. Exempelvis har den då nyinstiftade minnesdagen för totalitarismens offer, den 23 augusti, fortfarande inte fått något särskilt stort genomslag.¹⁶

Ett svenskt exempel på debatten kring den kommunistiska brottshistorien kan vi hitta i exemplet *Forum för Levande Historia*. En statlig myndighet som 2008 fick i uppdrag av regeringen att utöka sin folkbildningskampanj från att tidigare varit fokuserat på nazismen och förintelsen till att även inkludera kommunismens brott mot mänskligheten. Det utvidgade uppdraget gav upphov till stor debatt, inte minst bland historiker. Hundratals akademiker skrev under det s.k. *Historieuppropet*¹⁷ som bland annat anklagade regeringen för att politisera historieundervisningen och historieskrivningen. Kritiken är legitim i och med att regeringen uttryckligen ger direktiv till en myndighet att upplysa om en viss brottshistoria, det är dock värt att nämna att myndighetens grundande flera år tidigare inte möttes med ens i närheten av lika omfattande kritik. Vändorna kring *Forum för Levande Historia* visar på att

¹⁵ Mink, Georges, Neumayer, Laure, *History, Memory and Change in Central and Eastern Europe – Memory Games*, Palgrave Mcmillan, London, 2013, s257-260.

¹⁶ Neumayer, Laure, *Integrating the Central European Past into a Common Narrative: The Mobilizations Around the ”Crimes of Communism” in the European Parliament*, *Journal of Contemporary European Studies*, vol 23, 12/2/2015, s344-363.

¹⁷ Historieuppropet, 2/4-2008. Tillgänglig via: <http://www.historieuppropet.se/>

kommunismens plats i svensk historiekultur skiljer sig avsevärt från hur den ser ut i exempelvis Östeuropa.

Klas-Göran Karlsson skriver i *Europeiska möten med historien* om att det i processen att hantera en traumatisk historia är vanligt att sortera in de dåvarande aktörerna i offer, förbrytare eller ”bystanders”. Att Hitler och Stalin tillhör förövarna är självklart, likaså att Europas judar var offer. Vissa andra gränsdragningar är dock inte lika självklara, och många uppgörelser om historien handlar just dessa. Gärna vill man framställa sin egen grupp som offer, och någon annan som föröväre. De baltiska staterna har länge sett sig som offer för både en nazistisk och en kommunistisk ockupation, under 2000-talet tillkom dock nya vetenskapliga verk som visade på omfattande kollaboration från lokalbefolkningen gällande deportation av judar. På samma sätt har den tyska befolkningen, som länge ansetts vara föröväre och skyldiga till den enorma tragedi som var den nazistiska regimen, på senare tid fått iklädas mer av en offerroll: bombningarna av tyska städer och den Röda Arméns övergrepp mot civilbefolkningen i krigets slutskede är två exempel.¹⁸ Vad gäller kontexten Öst- kontra Västeuropa i synen på 1900-talet så beskriver polska historikern Lidia Zessin-Jurek att utvecklingen i väst har rört sig åt att man framhäver skuld och den egna förövarrollen i högre grad, medan diskursen i öst i högre grad lyfter fram offerrollen.¹⁹

När det gäller synen på den kommunistiska brottshistorien i ett mer teoretiskt sammanhang så kan man sortera in den i två huvudsakliga huvudfårar; totalitarismteorin och den revisionistiska teorin. Den totalitära synen grundar sig på konsekvens och kontinuitet i den sovjetiska brottshistorien, med den kommunistiska revolutionen 1917 som starten för den kommunistiska terrorn, med Stalins regim som en naturlig fortsättning på Lenins. Att den kommunistiska ideologin spelar en stor roll i den efterföljande terrorn är också centralt²⁰. Den totalitära ideologin, som nazismen och kommunismen beskrivs ha gemensamt, kännetecknas enligt den brittiske modernhistorikern Roger Griffin av främst fyra kriterier: utopianism, modernitet, politisk religion och postmodernism.²¹

¹⁸ Karlsson, *Europeiska möten med historien*, 244-268.

¹⁹ Zessin-Jurek, Lidia i Pakier, Malgorzata & Wawrzyniak, Joanna (red.), *Memory and Change in Europe – Eastern Perspectives*, 2016, Berghahn Books, Oxford, New York s131-149.

²⁰ Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s152-156.

²¹ Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s371.

Den revisionistiska synen är i grunden en reaktion på den totalitära och fokuserar mer på diskontinuitet och större fokus på ett aktörsperspektiv. En av de vanligaste hållningarna i detta läger handlar om att Stalins terror fränkopplas den större sovjetkommunistiska historien. Antingen genom att framställa individen Stalin som en maktfullkomlig galning, helt utomstående den kommunistiska ideologin. Eller att betona de historiska omständigheterna som mycket viktiga och avgörande vid tiden av den sovjetkommunistiska terrorn, och förklaras vara en större orsak till denne än den kommunistiska ideologin i sig.²²

Självklart är verkligheten mer komplicerad än endast dessa två begrepp, de allra flesta exempel befinner sig på en skala mellan dessa två ytterligheter. En revisionist kan vara allt ifrån de som vill komplicera och nyansera den politiska utvecklingen i Sovjetunionen under tidigt 1900-tal till rena apologeter. På samma sätt behöver inte en förespråkare av totalitarismteorin tro att alla kommunister aspirerar på att bygga Gulag-läger.

På senare år har även en tredje teoribildning vunnit mark, den postrevisionistiska. Som trots det något missvisande namnet inte är en vidareutveckling av enbart det revisionistiska perspektivet, utan innehåller element från både den totalitarismteoretiska och revisionistiska. Denna är dock fortfarande inte särskilt vanligt förekommande, framför allt inte i de politiska skikten där de två förstnämnda perspektiven är dominerande, därför kommer jag avstå från att ta upp postrevisionismen i denna uppsats.²³

Valter Lundells avhandling *Den goda tanken och den onda erfarenheten* baserar sig i huvudsak på intervjuer av svenska historielärare och historieforskare, i syfte att undersöka den kommunistiska brottshistoriens plats i den svenska historiekulturen. Även om just den svenska historiekulturen inte är föremål för min uppsats så är Lundells resultat intressanta och relevanta även här. Han kommer fram till att intervjuobjekten i regel anammar en revisionistisk inställning till de kommunistiska brotten, vilket innebär i huvudsak två saker: att man inte ser den kommunistiska brottshistorien som resultat av den kommunistiska ideologin, utan snarare ett resultat av yttre omständigheter eller enskilda individers handlande, samt att det sovjetkommunistiska projektet i grunden var en ”god tanke”, som senare kom att

²² Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s156-162.

²³ Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s336-340.

förstöras av det stalinistiska maktövertagandet.²⁴ Detta resonemang är inte unikt för Sverige, utan är en relativt populär hållning i debatten kring kommunismens historia. Klas Göran Karlsson beskriver också i sin bok *Europeiska möten med historien* hur revisionistiska resonemang kring Sovjetkommunismen har varit den mest genomgående i europeisk historieforskning.²⁵

Johan Stenfeldt skriver i *Perspectives on the Entangled History of Communism and Nazism* om totalitarismbegreppet och hur det används som historiekulturell strategi. Med utgångspunkt i Francis Fukuyamas illustration av en triangulär ideologisk kamp mellan fascism/nazism, kommunism/socialism och liberalism/kapitalism under tidigt 1900-tal som kulminerade i andra världskriget, där nazismen/fascismen mötte sitt slut, och senare i ett halvt sekel av en binär kamp mellan de två kvarstående, innan den liberala ordningen var den enda som var kvar, vilket ledde fram till den berömda retoriska frågan ”The End of History?”. Var och en av dessa tre ideologier ser sig själva som motpol till de övriga två. Från det fascistiska/nazistiska perspektivet så innebar både kommunismen och kapitalismen ett förfall av nationalstaten och en allt ökad globalisering. Det kommunistiska perspektivet såg fascismen och nazismen som olika sorter men ändå i grunden båda arvtagare till imperialismen. Slutligen har vi det liberala/kapitalistiska perspektivet, som är det huvudsakliga fortfarande rådande, och vars syn på kommunism och fascism/nazism är densamma som den tidigare nämnda totalitarismteorin. I samband med den allierade segern i andra världskriget så skulle man då kunna säga att båda sidorna under Kalla Kriget såg sin motståndare som någorlunda arvtagare till fascismens idéer. Stenfeldt argumenterar för att totalitarismbegreppet används av företrädare för den liberala/kapitalistiska ideologin som en historiekulturell strategi: genom att bunta ihop kommunismen och nazismen/fascismen i samma totalitära kategori, samt göra sin egen ideologi till motpol till dessa, så ökar legitimiteten för sagda ideologi, med historien som argument.²⁶ Stenfeldt använder sig inte av historiebrik som teoretisk modell i sin text, men det han beskriver som historiekulturella strategier kan i stort sett också liknas vid ett ideologiskt historiebrik.

²⁴ Lundell, Valter, *Den goda tanken och den onda erfarenheten – Om den kommunistiska brottshistoriens omstridda plats i den svenska historiekulturen*, Diss. Forskarskolan i historia och historiedidaktik Lunds universitet och Malmö högskola, 2011.

²⁵ Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s156-162.

²⁶ Stenfeldt, Johan i Karlsson, Klas-Göran, Zander, Ulf & Stenfeldt, Johan (red.) *Perspectives on the Entangled History of Communism and Nazism – A Comnaz Analysis*, 2015, Lexington Books, London, s61-77.

5. Analys

5.1 Bakgrund till Pragdeklarationen

2004 blev en mängd nya stater medlemmar i europeiska unionen, de allra flesta av dessa före detta sovjetiska satellitstater eller sovjetrepubliker. Bland dessa Estland, Lettland, Litauen, Polen, Tjeckien, Slovakien, Slovenien och Ungern. 2007 blev även Bulgarien och Rumänien medlemmar. I takt med unionens utökning så togs steg för att uppdatera den officiella historieskrivningen. Erkännande av den kommunistiska brottshistorien nämns bland annat i Europaparlamentets uttalanden i samband med både 60-årsjubiléet av andra världskrigets slut 2005²⁷ och 50-årsjubiléet av Ungernrevolten 2006.²⁸

Under det tjeckiska EU-ordförandeskapet 2008 togs initiativet till ett ställningstagande i syfte att ytterligare göra upp med Europas kommunistiska historia. Detta resulterade i en konferens i Prag i juni 2008 och produkten av denna var *Prague Declaration on European Conscience and Communism* eller *Pragdeklarationen*. Huvudsaklig initiativtagare till konferensen och deklARATIONEN var den tjeckiska regeringen, men även i samarbete med ”Robert Schuman Foundation”, en tankesmedja grundad av *European Peoples Party* (EPP), den konservativa partigruppen i Europaparlamentet.

Redan i programmet till konferensen står det klart vad som är slutmålet med densamma:

*Time is coming to face our past honestly, to assess the nature of the crimes committed by communist regimes and to deal with the legacy of totalitarianism. We need to reach a historically objective understanding of European history of the last century.*²⁹

Ansträngningar att ”göra upp med historien” på detta sätt är ett av de vanligaste föremålen för forskning om historiekultur. Den sista meningen ger även intrycket av att historiebruket i deklARATIONEN skulle vara av det vetenskapliga slaget, men som det kommer uppenbara sig i följande analys så är så inte fallet. Oavsett graden av objektivitet angående kommunismens historia så är Pragdeklarationen i allra högsta grad ett argumenterande och politiskt dokument.

²⁷ *European parliament resolution on the sixtieth anniversary of the end of the Second World War in Europe on 8 may 1945*, Resolution: P6_TA(2005)0180, 2005-05-12.

²⁸ *European Parliament resolution on the 50th anniversary of the 1956 Hungarian Revolution and its historical meaning for Europe*, Resolution: P6_TA(2006)0454, 2006-10-26.

²⁹ Programme, *Conference on European Conscience and Communism*, 2008-06-01.

Den absoluta majoriteten av de 27 ursprungliga undertecknarna av deklarationen är tjecker; aktiva eller före detta politiker, akademiker, journalister, jurister samt före detta dissidenter från kommunisttiden. Den mest namnkunnige av dessa är Václav Havel, Tjeckoslovakiens och sedermera Tjeckiens första president i postkommunist-eran. De tjeckiska politikerna är från både höger och vänster på den politiska skalan. Den näst största gruppen bland undertecknarna är politiker aktiva på europeisk nivå från Estland, Storbritannien, Tyskland, Litauen och Sverige. Alla utom en av dessa tillhör det man traditionellt kallar för den politiska ”högern”, dvs. konservativa eller liberalkonservativa partier. Utöver dessa två kategorier finns även en rysk journalist, en tysk historiker och en representant för Dalai Lama.³⁰

5.2 Deklarationstexten

Hela deklarationstexten finns som bilaga till denna uppsats, och flertalet av dess punkter finns med som citat i kommande avsnitt. Det man kan säga generellt om texten är att den har som främsta funktion att uppvärdera arvet och minnet från den kommunistiska brottshistorien i europeisk politik. Syftet menar man är att överbrygga den spricka som finns i historiemedvetande mellan öst och väst, och för att de östeuropeiska länderna ska känna tillhörighet i den europeiska gemenskapen är ett sådant erkännande nödvändigt. Det är också uppenbart genom hela deklarationstexten att synen på den kommunistiska brottshistorien uteslutande är en totalitarismteoretisk sådan, utan några som helst förmildrande omständigheter eller nyanseringar, samt ett mer eller mindre villkorslöst jämfällande med nazismen. Vad gäller offer kontra förövare är det tydligt att texten framställer kommunismen som förövaren och Europas folk som offren.

5.2.1 Jämförelser med nazismen

Det kanske starkaste genomgående temat i deklarationen handlar om att jämföra den kommunistiska brottshistorien med den nazistiska, och att på samma sätt som nazismen behandlas och betraktas i akademiska och politiska sammanhang bör även kommunismen göras.

Whereas Europe will not be united unless it is able to reunite its history, recognize Communism and Nazism as a common legacy and

³⁰ Pragdeklarationen 2008. *Prague Declaration on European Conscience and Communism*. 2008-06-03, founding signatories.

*bring about an honest and thorough debate on all the totalitarian crimes of the past century,*³¹

*whereas there are substantial similarities between Nazism and Communism in terms of their horrific and appalling character and their crimes against humanity*³²

*(we call for) recognition that many crimes committed in the name of Communism should be assessed as crimes against humanity serving as a warning for future generations, in the same way Nazi crimes were assessed by the Nuremberg Tribunal*³³

*(we call for) adjustment and overhaul of European history textbooks so that children could learn and be warned about Communism and its crimes in the same way as they have been taught to assess the Nazi crimes*³⁴

Dessa citat är också tydliga bevis på att hela deklARATIONSTEXTEN har ett tydligt totalitarismperspektiv. Det sistnämnda citatet är ett bra exempel på det *ideologiska* historiebruket. Att skriva om läroböckerna i syfte att forma ett narrativ som bättre stämmer överens med demokratiska värderingar och som tydligare belyser de händelser som deklARATIONSFÖRFATTARNA anser vara viktiga. Man kan också dra paralleller mellan samtliga föregående citat och Stenfeldts text om totalitarismbegreppet som historiekulturell strategi,³⁵ genom att bunta ihop nazismen och kommunismen till ett gemensamt arv, som dessutom ligger på historiens ”sophög”, så kan man tydligare lyfta fram den liberala demokratin som det enda gångbara alternativet.

5.2.2 Europa som historiekulturell arena

Ett annat tema i deklARATIONEN rör Europa och dess roll i historien och hur viktig den gemensamma bilden av Europas historia är för den europeiska integrationen och dess fridfulla framtid. Även om deklARATIONEN är ett initiativ av den tjeckiska regeringen och de flesta av dess undertecknare är tjecker så finns det inget spår av en nationell historiekultur i texten, ambitionen är snarare att lyfta synen av den kommunistiska brottshistorien från den nationella nivån till den europeiska.

³¹ Ibid, preamble.

³² Ibid, preamble.

³³ Ibid, §2.

³⁴ Ibid, §17.

³⁵ Stenfeldt i Karlsson, Zander, & Stenfeldt, Johan (red.) s61-77.

Whereas different valuations of the Communist past may still split Europe into "West" and "East" ³⁶

Föregående citat stämmer väl överens med den av Karlsson³⁷, Blaive³⁸ och Assman³⁹ i forskningsläget nämnda asymmetri kring synen på kommunism som finns mellan Öst- och Västeuropa.

Whereas European integration was a direct response to wars and violence provoked by totalitarian systems on the continent ⁴⁰

(we call for) acceptance of pan-European responsibility for crimes committed by Communism ⁴¹

(we call for) the all-European extensive and thorough debate of Communist history and legacy ⁴²

(we call for) formulation of a common approach regarding crimes of totalitarian regimes, inter alia Communist regimes, and raising a Europe-wide awareness of the Communist crimes in order to clearly define a common attitude towards the crimes of the Communist regimes ⁴³

Begrepp som *pan-European*, *Europe-wide* och *all-European* är väldigt vanligt förekommande i deklarationstexten, och visar på deklarationsförfattarnas ambition att bygga ett ideologiskt narrativ kring historien som inte är begränsad endast till en medlemsstat eller en enskild grupp av stater, utan något som ska vara allmängiltigt i hela Europa. Ett försök till en *europisering* av historiekulturen. I övrigt representerar citaten mångt och mycket ett *moraliskt* historiebruk i och med uppmaningarna till erkännande, debatt och allmänna attityder gentemot den kommunistiska brotthistorien.

Dessa ansatser av europeisering av historiekulturen kan vara det mest dagsaktuella inslaget i deklarationen. Precis som Mink och Neumayer argumenterar för så är en någorlunda enighet i

³⁶ Ibid, preamble.

³⁷ Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s211-213.

³⁸ Blaive (red.), s154-169.

³⁹ Assman i Blaive, Gerbel, Lindenberger (red.), s270-280.

⁴⁰ Ibid, preamble.

⁴¹ Ibid, §8.

⁴² Ibid, §18.

⁴³ Ibid, §3.

synen på Europas förflutna en förutsättning för en fortsatt integration i det europeiska projektet.⁴⁴

5.2.3 Förslag till konkreta åtgärder

Utöver de tidigare mer svepande ställningstagandena kring den kommunistiska brottshistorien så innehåller Pragdeklarationen också en rad förslag till konkreta åtgärder.

*(we call for) introduction of legislation that would enable courts of law to judge and sentence perpetrators of Communist crimes and to compensate victims of Communism.*⁴⁵

Föregående citat visar på det kanske mest långtgående förslaget i hela texten. Hur realistiskt det egentligen är går att ifrågasätta, det är mer sannolikt att det rör sig om en tillspetsad formulering i syfte att provocera. Förslaget går också i linje med föregående avsnitt om att jämställa kommunismen med nazismen. Att i efterhand döma förbrytarna för den kommunistiska terrorn och kompensera dess offer skulle inte vara en okomplicerad process, och skulle exempelvis innebära att väldigt många respekterade historiska figurer i till exempel nuvarande Ryssland skulle dömas för människorättsbrott. Förslagets orealistiska natur för tankarna till Blaives text om hur de hårdföra jämförelserna mellan kommunism och nazism ofta används som en strategi för att väcka uppmärksamhet kring de kommunistiska brotten.⁴⁶ I min intervju med Jana Hybaskowa så betonar hon dock att tanken aldrig vara att åtala individer, utan att syftet snarare var att följa modellen av till exempel Sydafrikas *Truth and Reconciliation Commission*, med fokus på bevarande av historia, försoning och återställande.

*(we call for) establishment of an Institute of European Memory and Conscience which would be both – A) a European research institute for totalitarianism studies, developing scientific and educational projects and providing support to networking of national research institutes specialising in the subject of totalitarian experience, B) and a pan-European museum/memorial of victims of all totalitarian regimes, with an aim to memorialise victims of these regimes and raise awareness of the crimes committed by them*⁴⁷

(we call for) establishment in European states, which had been ruled by totalitarian Communist regimes, of committees composed of

⁴⁴ Mink, Georges, Neumayer, Laure, *History, Memory and Change in Central and Eastern Europe – Memory Games*, Palgrave Mcmillan, London, 2013, s257-260.

⁴⁵ Prague declaration on European Conscience and Communism, §4.

⁴⁶ Blaive, (red.), s154-169.

⁴⁷ Prague declaration on European Conscience and Communism, §15.

*independent experts with the task of collecting and assessing information on violations of human rights under totalitarian Communist regime at national level with a view to collaborating closely with a Council of Europe committee of experts*⁴⁸

Föregående två citat är goda exempel på det *moraliska* historiebruket. Etablerandet av sanningskommissioner syftar till att avtäckta de sanningar som tidigare varit dolda, för att ge sinnesfrid till anhöriga och ättlingar till offren. Instiftandet av museum brukar vanligtvis sorteras under det *vetenskapliga* historiebruket, men i detta fall är syftet betydligt mer samtida och politiskt, därför skulle jag snarare säga att snarare handlar om ett *moraliskt* samt *ideologiskt* historiebruk.

*(we call for) establishment of 23rd August, the day of signing of the Hitler-Stalin Pact, known as the Molotov-Ribbentrop Pact, as a day of remembrance of the victims of both Nazi and Communist totalitarian regimes, in the same way Europe remembers the victims of the Holocaust on January 27th*⁴⁹

Föregående citat representerar den kanske viktigaste symbolpolitiken i hela deklARATIONEN. Valet av just 23 augusti, samma datum som Molotov-Ribbentrop-Pakten protokollfördes, fungerar som en påminnelse om att nazityskland och Sovjetunionen faktiskt under en inte obetydlig period ligger sig med varandra, och där Östeuropa var de enskilt största förlorarna av sagda allians. Det stämmer dessutom väldigt väl överens med temat i deklARATIONEN av att jämföra kommunism och nazism. Paragrafen kvalificerar sig som ett exempel på både *moraliskt* och *ideologiskt* historiebruk. Det är moraliskt i det att det rör sig om en minnesdag för att hedra offren för totalitära regimer, och ideologiskt då det rör sig om det tidigare nämnda jämförelsetillståndet mellan kommunism och nazism.

5.2.4 Kritik mot specifika aktörer

Deklarationen innehåller också kommentarer om det dagspolitiska läget, och gör referenser till nuvarande regimer och regeringar runt om i världen angående deras hållning gentemot den kommunistiska brotthistorien.

Whereas in different parts of the globe only a few totalitarian Communist regimes survive but, nevertheless, they control about one fifth of the world's population, and by still clinging to power they

⁴⁸ Ibid, §13.

⁴⁹ Ibid, §9.

*commit crimes and impose a high cost to the well-being of their people*⁵⁰

*whereas in many countries, even though Communist parties are not in power, they have not distanced themselves publicly from the crimes of Communist regimes nor condemned them*⁵¹

Föregående två citat refererar man dels till de stater i världen som fortfarande kallas kommunistiska, exempelvis Kina, Kuba och Nordkorea. Men även andra stater som inte fullt ut har fördömt kommunistiska människorättsbrott. En som trots att de är arvtagare till en av 1900-talets mest totalitära stater inte har gjort några särskilda ansträngningar till att behandla den kommunistiska brottshistorien, snarare tvärtom. Exempelvis har den nuvarande ryska regeringen ännu inte erkänt sovjetockupationen av de baltiska staterna i slutet av andra världskriget som illegitim.⁵² Något som såklart väcker ont blod hos många exkommunistiska stater och kan vara en bidragande faktor till den misstänksamhet som finns mellan dem och Ryssland. I min intervju med Jana Hybaskowa nämndes även sydeuropeiska länder så som Spanien och Grekland som exempel på ställen där kommunismen inte fördömts fullt ut, och att till och med de konservativa partierna i dessa länder motsatte sig den efterföljande deklARATIONEN i Europaparlamentet i ett inledande skede.

5.3 Frågor till undertecknarna

Jag har varit i kontakt med tre av de 27 ursprungliga undertecknarna av deklARATIONEN. Min ursprungliga avsikt var att via ett frågeformulär sammanställa skriftliga svar, men en av de tillfrågade, Jana Hybaskowa, ville hellre göra en intervju över telefon. De två skriftliga svaren skiljer sig dessutom avsevärt i omfattning. Sammanfattningsvis har jag alltså en muntlig intervju med Jana Hybaskowa, ett längre skriftligt svar från Göran Lindblad samt ett kortare skriftligt svar från Michael Kissener. Samtliga intervjuer finns redovisade som bilagor.

5.3.1 Göran Lindblad

Göran Lindblad (M) är den enda svensk som var på plats vid deklARATIONENS antagande, i en mailväxling med honom ställde jag ett antal frågor rörande deklARATIONEN och intentionerna bakom den. När jag frågade om syftet med deklARATIONEN och processen som ledde fram till den så svarade han:

⁵⁰ Ibid, preamble.

⁵¹ Ibid, preamble.

⁵² Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s241.

Pragdeklarationen utgör fundamentet för fortsatt arbete vad gäller folkupplysning om Europas totalitära historia. Den pekar också ut vilka åtgärder som måste till för att ge upprättelse till offer och lagföring av förövare. Åsikterna var många och diskussionerna omfattande eftersom det var flera arbetsmöten som involverade allehanda experter; historiker, jurister och politiker.

Lindblads beskrivning av deklarationens syfte väcker inga frågetecken. Formuleringar med samma andemening hittas både i deklarationstexten och i programmet till konferensen. När jag frågade om han tycker att den kommunistiska brottshistorien dittills varit underrepresenterad i officiella sammanhang i Europa, samt varför, svarade han:

Vad gäller den kommunistiska brottshistorien är den både underrepresenterad och felaktigt välrepresenterad. Professionen inom historia och statskunskap, liksom stora delar av lärarkåren har haft en överrepresentation av företrädare som omfattat en eller annan inriktning av socialistisk/kommunistisk ideologi. Dessutom har många politiker ett förflutet inom, eller omfattas ännu av de socialistiska idéerna.

Relativiseringen och ursäktandet har varit och är omfattande. Det förekom och förekommer ännu ren glorifiering av socialismen. Samtidigt finnes inget exempel någonstans i världen där denna ideologi medfört välstånd, utveckling och frihet. Istället inträder alltid ett system med politisk kontroll, en överklass av politruker, terror, våld och död, samt en bristsituation inom snart sagt allt. Det mest moderna exemplet är Venezuela.

Lindblad menar att anledningen till att kommunismens brott har negligerats eller att kommunistisk historia i allmänhet framställts på ett gynnsamt sätt är att det helt enkelt finns många inom akademien, lärarkåren och politiken som hyser kommunistiska eller socialistiska åsikter. Han fortsätter med en passionerad utläggning om kommunismens natur med ett samtida exempel i dagens Venezuela, denna historiska jämförelse med dagaktuella skeenden skulle kunna härledas till det *ideologiska* historiebruket.

Jag frågade även om hans syn på asymmetrin mellan Öst och Väst gällande synen på den kommunistiska brottshistorien, och de bakomliggande faktorerna till detta. Hans svar på detta var:

Skillnaden i synen är både stor och liten; dvs de som varit drabbade i öst vet av sin eller nära anhörigas erfarenhet vad som hände. De är genuint angelägna om upprättelse, kompensation, och lagföring av brottslingar.

Detta gäller givetvis inte kvarvarande före detta partifunktionärer; många av dessa vet men vill skydda sig själva, medan andra ännu bär en ideologisk övertygelse. I väst finnes ännu en förnekelse, av skäl jag redan nämnt, samt bland vänsterideologer en tro på att åtminstone socialism light kan och bör genomföras.

Det Lindblad beskriver som den östeuropeiska drivkraften till att göra upp med den kommunistiska brottshistorien stämmer väl överens med det *moraliska* och det *existentiella* historiebruket. Avslutningsvis lägger han även till:

Parentetiskt vill jag också påpeka att nazismen tydligt tog avstånd från borgerliga värderingar, rättsstat, pressfrihet, demokrati, med mera. Där föreligger stor värdegemenskap mellan de totalitära ideologierna. Dock är det för enkelhetens skull bäst att döma var och en efter deras brott.

Här finns spår av den tidigare nämnda totalitarismteorin, att nazism och kommunism någonstans har ett ideologiskt samröre med grund i de auktoritära, totalitära tendenserna. Den lilla brasklappen på slutet vittnar dock om en något mer nyanserad hållning kring direkta jämförelser mellan nazism och kommunism.

Sammanfattningsvis tolkar jag Lindblads svar som att deklARATIONSTEXTEN är ett ställningstagande för en annan inriktning för den europeiska historieskrivningen, och att den rådande diskursen vid den här tidpunkten ansågs undermålig med hänsyn till underrepresentation, relativisering och kanske till och med sympatiserande vad gäller den kommunistiska brottshistorien i Europa. Lindblad har ett tydligt totalitarismteoretiskt perspektiv rörande kommunismens brottshistoria och historiebruket i hans svar hör till största delen till det ideologiska historiebruket.

5.3.2 Jana Hybaskowa

Jana Hybaskowa är för tillfället EU:s ambassadör till Namibia, men var vid tillfället för Pragdeklarationens undertecknande ledamot av Europaparlamentet tillhörande den konservativa EPP-gruppen. Hon var enligt egen utsago en av tre huvudarkitekter bakom deklARATIONSTEXTEN och även den som ansvarade för att föra vidare andemeningen i deklARATIONEN vidare till en resolution till Europaparlamentet.

What concerns the resolution of European Parliament, it was not a mere coincidence, "... the Prague conference happened basically knowing that I would then pursue the same thing in the European Parliament.

När jag frågade Hybaskowa om Pragdeklarationens syfte så lyfte hon upp tre huvudsakliga punkter som centrala. Den första av dessa punkter handlade om skolundervisningen, och vikten av att den kommunistiska brottshistorien finns representerad där.

... in the Central European textbooks, basically the world ended in 1945, there was not much said what was going on or happening or valuation after 1945. So one very strong pillar of all these activities was to establish the rightness of the textbooks, so the children can "... understand the horrors of the 40s, 50s and 60s. So this was one of" ... "the most important educational element, to establish the textbooks properly.

Omskrivningar av läroböcker, som även nämns i den ovanförda genomgången av deklarationstexten, kategoriseras vanligtvis under det ideologiska historiebruket. Men om det är korrekt att flera årtionden av viktiga händelser utelämnades i läroböckerna, som Hybaskowa hävdar, så skulle det även kunna kategoriseras under det vetenskapliga historiebruket.

Den andra centrala punkten hon lyfter har att göra med bevarandet av de historiska bevisen för den kommunistiska terrorn i framför allt Tjeckoslovakien, alltså den dokumentation som fanns kvar från den hemliga polisen och andra myndigheter under kommunisttiden.

The second thing was that "...", we tried to protect archives of the STB, which is the Czechoslovak version of Stasi, because we strongly believe that as much information would be protected and kept and duly analyzed, would help to understand, to prosecute, to move forward." ... "These are the registers of the persons who were working with the state secret police, who were hired by state secret police, who signed the cooperation, and of course their reports." ... "And we strongly believed that these institutes should be independent institutes, should not be part of national archives and should have a special status in protection of the existing information, the very same work that was done in East Germany by Gauck and his institute. So there was a model role and we believed that we can keep all these institutes being independently responsible for the documentation." ... "So the preservation of the documentation, which would allow for quality decisions to be adapted in the future, was the second aim.

Att inrätta självständiga institut för bevarandet av uppgifter hör vanligtvis till det vetenskapliga historiebruket, och Hybaskowas beskrivning ovan för också tankarna dit. Deklarationstextens politiska natur, som nämnt i den tidigare genomgången av den, gör dock att det också kan tolkas som moraliskt eller ideologiskt historiebruk. Här nämns också Joachim Gauck, som innan han blev vald till president i Tyskland ansvarade för bevarandet av Stasi-dokumenterna strax 1990-2001.⁵³ Gauck var även en av de ursprungliga undertecknarna av Pragdeklarationen.

Den tredje, och enligt Hybaskowa den viktigaste, punkten har att göra med deklarationens huvudtes: Att uppvärdera minnet från den kommunistiska brottshistorien på samma sätt som det från nazismen och fascismen.

And the third aim was to basically save the truth of realities, what really has happened and not happened" ... "The resolution of European Parliament entails what is the most important: Fascism, nazism and communism in their roots and consequences COULD be compared." ... "This means saying any totalitarian regimes which calls for destruction of the masses of population behind the word line as a crimes against humanity have the same source and have the same consequences should be treated adequately and in a comparative way. This of course was a very big issue because as nazism and fascism is clearly kind of judged up and then denominated in western europe, this was not the case of communism, but this was the most important thing that we strongly felt: communism belongs to the same category, should be judged on the same basis and should be understood on the same basis. I think that politically as a key message, this was the most important of all the three areas for which we were trying to get Prague Declaration and later the resolution in the European Parliament.

På frågan om hon tyckte den kommunistiska brottshistorien dittills hade varit underrepresenterad eller relativiserad i den europeiska historiekulturen svarade hon följande:

Of course it was under-represented but I think it happened naturally, because there was a different reminicenties and different political developments. And still, communism was not understood as dictatorship, as a totalitarian regime and in a way as a crime against

⁵³ Joachim Gaucks biografi/CV, förbundsresidentens hemsida. Tillgänglig via: <http://www.bundespraesident.de/EN/TheGermanFederalPresidents/JoachimGauck/Joachim-Gauck-node.html>

humanity. So what we tried to portray it, it's not only one of non-democratic ideologies or systems, but it's a system that caused so and so many human victims. It's a system that CAN be and COULD be compared with fascism and Nazism in its substance, denying the role of individuals and individual rights to survive and exist. And this leverage, to say, "okay, you have your past, we have our past, but in a way this is almost the same thing, this COULD be compared". Then again, I'm underlining the word "could", in roots and consequences. That was the message, so the message was: "You are preoccupied always with what happened in Germany, Germany, Germany and you are preoccupied with this and that. But this is part of the shared history, and you have to be able to face the facts about the number of victims".

I de två föregående citaten ser vi återigen kärnan av problemet så som undertecknarna upplevde det, att minnet från nazismen och fascismens plats i den europeiska historieskrivningen har varit självklar och central, medan minnet från kommunismen har haft en mycket mer undanskymd plats. Med tanke på jämställandet mellan nazism och kommunism kan resonemanget anses vara totalitarismteoretiskt.

Vad gäller spår av historiebruk så tycker jag Hybaskowas resonemang i föregående två citat stämmer bäst överens med det moraliska samt det politisk-pedagogiska historiebruket. Moraliskt i att det övergripande syftet handlar om en slags upprättelse och erkännande av ett historiskt trauma. Liknelserna med nazismen och fascismen tycker jag faller under det politisk-pedagogiska historiebruket, genom att hänvisa till något så pass historiskt välbekant som nazismen så kan man få den tilltänka publiken, i det här fallet väst, att sätta den kommunistiska brottshistorien i perspektiv.

Hon är mån att påpeka att eventuell underrepresentation eller relativisering inte nödvändigtvis skett medvetet, utan att det handlar om de olika historiska perspektiv som finns mellan öst- och väst. Här skiljer hon sig från Lindblad, som lyfter marxistiska sympatier inom exempelvis akademien som bidragande orsak till detta.

Det finns även spår, precis som i deklARATIONSTEXTEN, av vad som kan tolkas som ett exempel på Stenfeldts beskrivning av totalitarism som historiekulturell strategi⁵⁴: Både nazism och kommunism förnekar individer att leva i frihet, och kan därför anses dela ett arv med varandra, i ett motsatsförhållande till den liberala demokratin.

⁵⁴ Stenfeldt i Karlsson, Zander, & Stenfeldt, Johan (red.) s61-77.

I must tell you, in many conferences I later attended when we spoke about number of victims of communism, about things like Kurapaty, people have never heard about them! So it was kind of an eye opener...

Hybaskowa påpekar den okunskap som hon upplever finns bland många västeuropeiska företrädare, med hänvisning till Kurapaty, en massavrättningsplats utanför Minsk där tiotusentals människor avrättades mellan 1937-1941.

Även om både formen och omfånget av Lindblads och Hybaskowas intervjuer skiljer sig åt så tycker jag det går att utrona tydliga skillnader rörande deras fokus i beskrivningen av Pragdeklarationen och den kommunistiska brotthistorien. Jag upplever att Lindblads svar har ett tydligare fokus på fördömandet av kommunismen, och även dess nutida försvarare/apologeter. Medan Hybaskowas fokus snarare verkar ligga på dels upprättelse för offren, en allmänt höjd bildningsnivå kring den kommunistiska brotthistorien, men även en tydligare ansträngning för att harmonisera den europeiska historiekulturen. Om dessa skillnader har att göra med de två politikernas olika geografiska hemvist att göra, att den ena var betydligt mer involverad i arbetet kring deklarationen än den andre, eller av någon helt annan anledning är svårt att säga då underlaget är så pass litet och diversifierat.

5.3.3 Michael Kissener

Michael Kissener är historieprofessor vid Mainz universitet i Tyskland, hans forskning handlar i huvudsak om naziregimen i Tyskland och motståndsrörelser mot densamme. På frågan om Pragdeklarationens syfte och processen som ledde fram till den svarade han:

As far as I remember the situation, it was intended to demonstrate, that there are many people who are not likely to forget the crimes against humanity committed by communist regimes. Under Czech European presidency in that days the initiators hoped that the European press would recognize the problem of the forgotten victims of communist crimes.

Kisseners beskrivning av syftet skiljer sig inte avsevärt från de andra intervjuobjekten eller från deklarationstexten i sig. Beskrivningen lägger tyngdpunkten på ihågkommande och upprättelse för offren, och är således uttryck för främst ett moraliskt historiebruk.

På frågan om han tycker den kommunistiska brottshistorien dittills hade varit underrepresenterad svarade han:

Indeed the initiators were of the opinion that there was too little public attention in Prague or elsewhere in Europe for crimes committed by communist regimes. I remember that a lot of czech participants told us stories about former high ranking perpetrators in communist times who were still in office and that it was impossible to get rid of such staff.

Kissener vittnar om tjeckiska delegater på Pragkonferensen som berättar om att förbrytare från kommunistregimen fortfarande innehade offentliga tjänster och uppdrag. Detta är onekligen en intressant anekdot, och hade varit intressant att följa upp. Detta låg dock inte inom ramen för min undersökning, och framkom så pass sent i processen att ytterligare uppföljningsintervjuer med exempelvis Hybaskowa inte var möjliga att få till stånd.

På frågan om han tycker den kommunistiska brottshistorien har varit relativiserad eller ursäktad svarar han:

In fact many Germans, especially in East Germany, have forgotten for example the crimes of the "Stasi" in GDR. Often enough it is said that it is not possible to compare the crimes committed by communist regimes with the crimes of the National Socialists between 1933 and 1945 although there are many similar structures.

I linje med Kissener använder motviljan att jämföra nazismen och kommunismen som ett exempel på ett slags relativiserande av den kommunistiska brottshistorien, trots vad han beskriver som liknande strukturer mellan de två systemen.

På frågan om vad han anser om skillnaden mellan öst och väst i synen på den kommunistiska brottshistorien svarade han:

I think that in Western Europe many people have forgotten the crimes of communist regimes because they are not really interested in history of Eastern Europe. In Eastern Europe many people want to repress the past.

Kisseners beskrivning av västeuropéers kunskap om den kommunistiska brottshistorien som bristande stämmer överens med liknande utläggning från Jana Hybaskowa. Om dock skälet för detta skulle bero på likgiltighet, som Kissener hävdar, låter jag vara osagt. Att östeuropéer

däremot skulle vilja förtränga historien låter främmande för mig och stämmer inte överens med den litteratur jag läst inför detta arbete.

Kisseners intervjusvar är de kortaste, och därmed också det som gett minst ny information. Jag upplever också att han i sin beskrivning ställer sig själv ”utanför” deklARATIONEN och intar mer av en observationsroll, trots att han är en av undertecknarna.

5.4 Deklarationens eftermäle, debatt i Europaparlamentet

Strax efter Pragdeklarationens antagande blev deklARATIONENS andemening ett intresse för Europaparlamentet, som redan i september samma år erkände 23 augusti som officiell minnesdag för nazismens och kommunismens offer, detta följdes senare upp på våren 2009 med en egen resolution som påminner väldigt mycket om Pragdeklarationen i både form och innehåll. I intervjun med Hybaskowa ovan framkom det att det från början fanns en avsikt hos undertecknarna till deklARATIONEN att senare driva igenom ett liknande ställningstagande i Europaparlamentet.

De har i princip samma andemening även om det finns några nämnvärda skillnader. Först och främst har resolutionen i Europaparlamentet, till skillnad från Pragdeklarationen, ingen punkt om att ställa kommunistiska förbrytare inför rätta eller ge kompensation till offren. Resolutionen i Europaparlamentet använder sig dessutom av begreppet ”stalinism” istället för ”kommunism” på vissa punkter, något som inte förekommer alls i Pragdeklarationen. Detta skulle kunna tolkas som en viss lutning åt det revisionistiska hållet, eftersom någon som helhjärtat anammar totalitarismteorin inte skulle bry sig om att göra någon tydligare distinktion mellan de två. Det finns även en punkt som förtydligar att trots jämförelserna mellan nazism och kommunism så är förintelsen som fenomen unikt, och inget kan jämföras med detta. Man skulle kunna se resolutionen som en kompromiss mellan Pragdeklarationens östliga, totalitaristiska perspektiv och det västliga, något mer revisionistiska perspektivet. I ett försök att uppvärdera minnet från den kommunistiska brottshistorien utan att för den sakens skull relativisera minnet från nazismen och förintelsen. En lite mer ”urvattnad” version av den ursprungliga Pragdeklarationen. Anledningen till dessa skillnader var berodde enligt Hybaskowa helt enkelt på kompromisser och tilläggsförslag som naturligt tillkommer när en så pass bred politisk majoritet ska enas om ett textförslag.

European Parliament resolution on European conscience and totalitarianism antogs 2 april 2009 och blev föremål för en het debatt i Europaparlamentets plenum, och ger oss därmed en inblick i hur kritiken mot denna sorts historieskrivning kan se ut, och vilket historiebruk som är vanligast i sagda kritik.

5.4.1 Europaparlamentet 2009

Europaparlamentet var vid den här tiden uppdelat i 7 olika partigrupper. Indelningen mellan dessa grupper under våren 2009 var som följer:

GUE/NGL – Vänstergruppen i parlamentet, inkluderar socialistisk vänster så som svenska Vänsterpartiet och danska Socialistisk Folkeparti men även renodlade kommunister så som de grekiska och portugisiska kommunistpartierna.

PSE – Socialdemokratiska gruppen, inkluderar exempelvis S från Sverige

G/EFA – Gröna gruppen, inkluderar exempelvis MP från Sverige

ALDE – Liberala gruppen, inkluderar exempelvis C och FP Sverige

EPP-ED – Konservativa gruppen, inkluderar exempelvis M och KD från Sverige

IND/DEM – Till viss del EU-skeptiker så som den svenska Junilistan, men även partier åt det mer nationalistiska hållet så som brittiska UK Independence Party.

UEN – Till största del nationalistiska och populistiska partier så som Lega Nord från Italien, Dansk Folkeparti från Danmark samt Lag och Rättvisa från Polen

NI – Parlamentariker utan gruppstillhörighet. Kan bero på att de är regionala intressepartier, eller att helt enkelt ingen annan grupp ville ha med dem att göra, som till exempel Front National från Frankrike.

Nämnas bör att till skillnad från exempelvis Sveriges riksdag så är det mycket vanligare att parlamentariker röstar på egen hand eller utifrån nationella intressen snarare än att följa partilinjens. Exempelvis så röstade majoriteten av den socialdemokratiska gruppen för resolutionen, men i senare avsnitt ser vi flera exempel på socialdemokratiska parlamentariker som även röstar nej.

5.4.2 Resolutionen

”European Parliament resolution of 2 April 2009 on European conscience and totalitarianism” debatterades 25 mars och var föremål för votering 2 april, 2009.

Resolutionen var sponsrad av parlamentariker från EPP-ED, ALDE, G/EFA och UEN.

Resolutionen röstades igenom med siffrorna 533 för och 44 emot, med 33 som avstod.⁵⁵

Resolutionens andemening stöddes alltså av en mycket bred majoritet av det politiska etablissemanget. Precis som i Pragdeklarationen i sig innehåller denna resolution gott om det historiebruk som är föremål för denna uppsats.⁵⁶

*...Europe will not be united unless it is able to form a common view 35
fits history, recognises Nazism, Stalinism and fascist and Communist
regimes as a common legacy*

Resolutionen, precis som Pragdeklarationen, erkänner nazism och kommunism som delar av ett gemensamt, totalitärt arv, och hela integrationen och att hela det gemensamma europeiska historiemedvetandet skulle vara beroende av detta erkännande. Det är också detta som kommer att bli föremål för huvuddelen av kritiken mot resolutionen. Texten fortsätter med ett par punkter som är ganska typiska att hitta i ett politiskt dokument som behandlar en traumatisk historia:

*[The European Parliament] expresses respect for all victims of
totalitarian and undemocratic regimes in Europe and pays tribute to
those who fought against tyranny and oppression...*

*...[it is] important to remember those who actively opposed
totalitarian rule and who should take their place in the consciousness of
Europeans as the heroes of the totalitarian age because of their
dedication, faithfulness to ideals, honour and courage...*

*...in order to strengthen European awareness of crimes committed by
totalitarian and undemocratic regimes, documentation of, and accounts
testifying to, Europe's troubled past must be supported, as there can be
no reconciliation without remembrance.*

Precis som i Pragdeklarationen återfinns dessa citat om att minnas hjältarna och offren, fördöma förbrytarna, manifestera motstånd och dokumentera historien, och är bra exempel på ett *moraliskt* historiebruk. Texten fortsätter sedan med återkoppla till den europeiska unionens

⁵⁵ European Parliament, ”Final vote 02/04/2009”, 2009/2557(RSP), B6-0165/2009.

⁵⁶ European parliament, Resolution: P6_TA(2009)0213.

European Parliament resolution of 2 April 2009 on European conscience and totalitarianism, 2009-04-02.

plats i det hela, och hur EU är allt det som de totalitära regimerna i Europas historia inte är:

European integration as a model of peace and reconciliation represents a free choice by the peoples of Europe to commit to a shared future, and that the European Union has a particular responsibility to promote and safeguard democracy, respect for human rights and the rule of law, both inside and outside the European Union

I föregående citat legitimerar man hela den apparat som EU är på basis av ett historiskt arv. Att EU är en slags garant att totalitarismen aldrig igen ska uppstå i Europa. Att använda historien som argument för att en överstatlig europeisk union är något värt att bevara och utveckla är exempel på både *ideologiskt* och *politiskt-pedagogiskt* historiebbruk. Det visar samtidigt på ambitionen som finns hos vissa av de europeiska politikerna att bygga vidare på en pan-europeisk historiekultur.

5.4.3 Debatten i plenum och röstförklaringar

I samband med voteringar har parlamentsledamöter möjlighet att inkomma med en skriftlig röstförklaring. Citaten som följer innefattar både muntliga inlägg i plenum samt skriftliga röstförklaringarna, jag gör i analysen ingen distinktion mellan de två.

Många av de parlamentariker som stödde resolutionen använde i mångt och mycket liknande eller rakt av samma resonemang och historiebbruk som återfinns i resolutionstexten i sig. Därför är det inte nödvändigt att citera dessa direkt, eftersom det inte tillför några ytterligare argument eller exempel på historiebbruk. Men det ska nämnas att dessa innefattar inlägg av parlamentariker från samtliga partigrupper.

Även om resolutionen röstades igenom med stor majoritet så fanns det uttalat motstånd mot dess premisser, om än dock med olika utgångspunkter. Vissa parlamentariker uttryckte farhågan att minnet från nazismen och förintelsen skulle kunna komma att relativiseras, normaliseras och trivialiseras om man jämställde det med kommunistterrorn:

*"I am not willing to equate the crimes of the Nazis, the Holocaust and the genocide that saw six million Jews, along with Communism"... "This political relativism threatens to dilute the unique nature of the Nazi crimes,"*⁵⁷
- Glyn Ford, (PSE)

⁵⁷ Explanations of vote, European Parliament, 2009-04-02, Brussels, §10 Explanations of vote.

”...we cannot equate Nazism with Stalinism”... ”No one can dispute that millions fell victim to the Stalinist dictatorship, entire peoples were dislocated, and no one can exonerate or relativise that. The Shoah, Nazi Germany’s organised industry for the extermination of the Jewish people solely on the basis of origin, was an atrocity unparalleled in human history.

- Csaba Sándor Tabajdi (PSE) ⁵⁸

...it compares Nazism to communism in an unacceptable manner. We condemn the atrocities of both Nazism and Stalinism. We consider that this comparison does not contribute to an understanding of the peculiarities of these two totalitarian regimes.

- Maria Elini Koppa (PSE) ⁵⁹

Dessa citat är i linje med den äldre europeiska historieskrivningen om förintelsen som unik och ojämförbar företeelse i världshistorien och att denna inte kan jämföras med andra händelser. De förnekar alltså varken kommunistterrorn eller behovet av att lyfta densamma, men att jämförelsen med nazism helt enkelt inte är gångbar. Det är ett motstånd mot resolutionen på basis av främst ett *moraliskt* historiebruk.

Det fanns också motstånd mot resolutionen på mer metodologiska grunder, nämligen att det helt enkelt inte är parlamentets uppgift att tolka historien. Att politiker tenderar att godtyckligt tolka historien utifrån sina egna ideologiska premisser. Kritikerna menar att skrivandet av historien istället bör lämnas åt forskare och universitet. Bland denna kategori kritiker fanns bland andra det svenska Vänsterpartiet:

We of course regret the victims of all aggressive and authoritarian regimes”... ”We are however deeply concerned about all direct or indirect efforts by politicians or parliaments trying to influence the general perception of historical facts. This task should be left to independent academic research and public debate”

- Jens Holm och Eva-Britt Svensson (GUE/NGL) ⁶⁰

This is an important element in our history. However, we believe that majority decisions by Parliament are not competent to interpret historic facts. The evaluation of historic facts is the job of historians and historians alone...

- Ioannis Varvistiotis (PPE-DE) ⁶¹

⁵⁸ Debates of the European Parliament, 2009-03-25, Strassbourg, §10 European conscience and totalitarism.

⁵⁹ Explanations of vote, European Parliament, 2009-04-02.

⁶⁰ Explanations of votes, European Parliament, 2009-04-02.

⁶¹ Explanations of votes, European Parliament, 2009-04-02.

De uttrycker en oro angående direkt politisk inblandning i historieskrivningen, en argumentation som känns väldigt väl igen från den tidigare nämnda debatten i Sverige kring *Forum för Levande Historia*. I termer av historiebruk så passar sådana här resonemang inte riktigt in i någon av kategorierna som är presenterade. Man avstår här aktivt från att bruka historia med hänvisning att någon annan ska göra det istället. Det är alltså ett slags *icke-bruk* av historia med hänvisning till det *vetenskapliga* historiebruket.

Det mest tydliga och aktiva motståndet mot resolutionen kom dock förståeligt från kommunistpartierna. De grekiska och portugisiska kommunistpartierna lyfte starka reservationer gentemot resolutionen. Till skillnad från den tidigare nämnda kritiken som trots invändningar ändå erkänner kommunismens brott så vänder sig dessa parlamentariker mot hela grundpremisen av resolutionen. Som jag nämnde kort i inledningen så finns de som ser kommunism som den absoluta motsatsen till fascism och nazism, Athanasios Pafilis från det grekiska kommunistpartiet KKE är en av dem:

The most reactionary and barbaric regime to which capitalism gave birth, namely Fascism, is being equated with the most progressive idea conceived by man, namely Communism and the abolition of the exploitation of man by man.
-Athanasios Pafilis (GUE/NGL) ⁶²

Han och hans kollega Pedro Guerreiro från det portugisiska kommunistpartiet PCP ansåg att resolutionen vanhedrar de socialister och kommunister som kämpat mot fascism och nazism, och att resolutionens syfte inte handlar om att hedra offren, utan istället legitimera det kapitalistiska systemet genom historierevision:

...no parliamentary majority comprising the representatives and servants of the barbaric capitalist system can use slander, lies and forgery to wipe out the history of social revolution, written and signed by the people with their blood" ... "the contributions of socialism and its unprecedented achievements..."
-Athanasios Pafilis (GUE/NGL) ⁶³

This shameful resolution(s) "... goal is to put neo-fascism in a good light and condemn communism" ... " to put the tyrant oppressor in a good light while condemning their victims" ... " to erase the decisive contribution of the soviet union in defeating nazism and fascism... Its

⁶² Debates of the European Parliament, 2009-03-25.

⁶³ Explanations of vote, European Parliament, 2009-04-02.

intention is the criminalisation of communists, their activities and their ideals...

- Pedro Guerreiro (GUE/NGL) ⁶⁴

Dessa inlägg innehåller element av framför allt *ideologiskt* historiebruk, men också vissa inslag av *moraliskt och politisk-pedagogiskt* historiebruk. Vilket i sin tur också är de vanligast förekommande sorterna av historiebruk i resolutionen, de inlägg som uttryckte sitt stöd för den och därmed också Pragdeklarationen. Det handlar helt enkelt om att dessa två sidor har helt motsatta historiemedvetanden vad gäller kommunismens historia i Europa, även om sättet de brukar historia påminner mycket om varandra.

Vad gäller båda parlamentarikernas syn på den kommunistiska brottshistorien så är den väldigt långt ifrån den totalitarismteoretiska, men den är inte heller direkt revisionistiskt. Den revisionistiska hållningen bygger i huvudsak på att komplicera och relativisera, men debattinläggen ovan visar inte på några sådana intentioner. Snarare bygger deras argumentation på kommunism som i grunden en god kraft och de verkar inte tycka det är relevant att ens lyfta eller diskutera den kommunistiska brottshistorien. De argumenterar också för att kommunister i huvudsak är offer snarare än förbrytare.

Utöver att det är förståeligt att folk som kallar sig själva kommunister kommer ta illa vid sig av ett jämförande av kommunism och nazism så kan det även vara värt att lyfta att just dessa två länder, Portugal och Grekland, har ett något mer särskilt förhållande till både kommunism och nazism/fascism. Någon omfattande kommunistisk brottshistoria motsvarande den i Östeuropa finns inte i de här länderna, och fascistisk terror och förföljelse är ett mer närvarande minne. Man kan argumentera för att kommunistpartierna i Grekland och Portugal historiskt faktiskt har utgjort en motpol mot fascismen. Åter igen ser vi på hur de historiekulturella dragen skiljer sig avsevärt inte bara beroende på politisk tillhörighet men också regional, samt att den simpla indelningen Öst kontra Väst inte är tillräcklig för att nyansera detta.

En annan nämnvärd sak kring kommunistpartiernas inlägg är hur de påstår att resolutionens syfte är att legitimera vad de kallar ”det barbariska kapitalistiska systemet”. Enligt Stenfeldts teori om totalitarismbegreppet som en form av historiekulturell strategi för att förkasta de två

⁶⁴ Explanations of vote, European Parliament, 2009-04-02.

totalitära ideologierna till förmån för den liberala/kapitalistiska⁶⁵ så kan man påstå att detta är en högst korrekt iakttagelse, även om man kan diskutera ordvalet. Men det finns även spår i deras debattinlägg av en slags kommunistisk motsvarighet till denna historiekulturella strategi, nämligen att bunta ihop de kvarvarande två ideologierna i denna triangulära kamp av ideologier; fascism/nazism och liberalism/kapitalism till förmån för socialism/kommunism.

6. Sammanfattning och sluddiskussion

Jag har granskat Pragdeklarationen från 2008 och debatten kring den efterföljande resolutionen i Europaparlamentet på samma ämne från 2009, jag har även varit i kontakt med tre av undertecknarna till Pragdeklarationen. Jag har kartlagt historiebruket i Pragdeklarationen och dess efterspel samt försökt synliggöra uttryck för historiekulturen gällande den kommunistiska brottshistorien i Östeuropa. Jag kommer nedan att sammanfatta och diskutera kring mina resultat utifrån mina frågeställningar, därefter ge förslag på framtida forskning.

6.1 Frågeställningarna

Vad är Pragdeklarationen från 2008 och vad är dess syfte?

Syftet med deklarationen, både enligt de inledande paragraferna i deklARATIONSTEXTEN samt med egna ord från de undertecknarna jag har intervjuat är att folkbilda om kommunismens brottshistoria, erhålla upprättelse för offren samt överbrygga skillnaderna i historiesyn rörande kommunismens brott mot mänskligheten i olika delar av Europa, framför allt den skillnaden mellan Öst- och Västeuropa.

Man skulle kunna argumentera för att Pragdeklarationen representerar ett försök till paradigmskifte i europeisk historieskrivning, där det östeuropeiska minnet av den kommunistiska terrorn ska ges erkännande på samma villkor som nazismens brott mot mänskligheten har haft i ett halvt sekel. Den synliggör också de utmaningar som de som vill bygga en gemensam, pan-europeisk historiekultur står inför: de nationella historiekulturerna och de regionala skillnaderna i sättet att se på historien mellan öst och väst finns i allra högsta grad fortfarande kvar, och hos de allra flesta människor är det nationella perspektivet fortfarande mer relevant än det motsvarande europeiska.

⁶⁵ Stenfheldt i Karlsson, Zander, & Stenfheldt, Johan (red.) s61-77.

Det finns även argument för att tolka Pragdeklarationen som en del av en historiekulturell strategi med totalitarismteoretiska förtecken, som beskrivet av Stenfeldt⁶⁶. Jämställandet, eller i alla fall jämförelserna, mellan nazism och kommunism ska inte enbart ses som ett sätt att betona vikten av den kommunistiska brottshistorien, utan kan även tolkas som ett sätt att legitimera den ”tredje vägen”: den liberala, marknadsekonomiska demokratin.

De totalitära ideologierna har en oerhört viktig plats i det europeiska medvetandet just eftersom det är några av få gemensamma nämnare för de flesta europeiska länder. Historien är fortfarande i grund och botten nationell, men de stora tragedierna är gränsöverskridande.

På vilket sätt speglar Pragdeklarationen historiemedvetandet och historiekulturen rörande kommunism i de nyblivna EU-medlemsstaterna i Östeuropa?

Min granskning har inte lett till några nya upptäckter rörande synen på kommunism i Östeuropa, snarare har min analys bekräftat den bilden som redan finns beskriven i forskningsläget. Som Assman⁶⁷, Mink&Neumayer⁶⁸, Blaive⁶⁹ och Karlsson⁷⁰ redan har fastslagit så är asymmetrin i synen på kommunismen mellan Öst- och Västeuropa fortfarande stor. Pragdeklarationen speglar det östeuropeiska perspektivet, med det totalitarismteoretiska perspektivet i centrum. Deklarationen är i sig ett medel för att överbrygga sagda asymmetri, för att skapa en gemensam pan-europeisk berättelse om de totalitära ideologierna. Dels för att det är viktigt för många östeuropéer att få upprättelse, men också för att möjliggöra en fortsatt integrering av de europeiska staterna.

Möjligtvis skulle resolutionen i Europaparlamentet, i och med den stora majoritet den erhöll, kunna vara ett första steg av en harmonisering av den europeiska historiekulturen. Den erkänner och fördömer förbehållslöst den kommunistiska brottshistorien och uppvärderar därmed det östeuropeiska perspektivet, utan att för den sakens skull relativisera förintelsen som det unika och mest centrala trauma i europeisk historia.

⁶⁶ Stenfeldt i Karlsson, Zander, & Stenfeldt, Johan (red.) s61-77.

⁶⁷ Assman i Blaive, Gerbel, Lindenberger (red.), s270-280.

⁶⁸ Mink & Neumayer, *History, Memory and Change in Central and Eastern Europe – Memory Games*, s257-260.

⁶⁹ Blaive, (red.), s154-169.

⁷⁰ Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s211-213.

På vilket sätt tar sig historiebruk till uttryck i Pragdeklarationen 2008?

Vilka kategorier av historiebruk återfinns i deklARATIONEN, vilken kategori är den vanligast förekommande?

Hela deklARATIONEN i sig är egentligen ett enda stort historiebruk, men i de olika paragraferna ser vi exempel på många kategorier av olika historiebruk. De delarna av dokumentet som lyfter betydelsen av upprättelse, uppmaningar till internationella erkännanden av kommunismens människorättsbrott, minnesdagen 23 augusti, sanningskommissionen m.m. är alla exempel på det *moraliska* historiebruket.

Det finns även några få exempel på ett *politiskt-pedagogiskt* historiebruk. Detta är de delar som gör direkta referenser till dagens politiska situation, och hämtar stöd i sin argumentation från historien.

De paragrafer som handlar om att skriva om historieböcker, instifta omfattande utbildningsinsatser, grunda muséum eller medvetet jämför kommunismen med nazismen är exempel på det *ideologiska* historiebruket. Hela dokumentet i sig kan också tolkas som ett uttryck för ett ideologiskt historiebruk, eftersom den syftar till att skapa ett narrativ kring historien som demoniserar de totalitära ideologierna till förmån för den liberala, marknadsekonomiska demokratin. Samma element kan dock även tolkas utifrån det *vetenskapliga* bruket, i alla fall i de fall då de kommunistiska regimerna medvetet idkat sig åt historiskt icke-bruk, som exempelvis Hybaskowa vittnar om i sin intervju.

Hela deklARATIONEN uppfyller i sig också många av kriterierna för det *existentiella* historiebruket. DeklARATIONEN representerar det historiemedvetande och den historiesyn som tidigare varit undandömd eller sekundär i europeisk historiekultur. För någon som anser att några av de mest fundamentala tillfällena i historien inte är tillräckligt uppmärksammade eller rentav inte ens erkända så kan ett fenomen av detta slag verkligen klassificeras som ett existentiellt historiebruk. Det existentiella bruket som förklarats i metodkapitlet är något som främst används för att beskriva vanligt folks bearbetande av historien, och PragdeklARATIONEN kan inte riktigt anses ha tagits fram av sagda vanligt folk. Men med tanke på den breda upplåtning deklARATIONENS andemening har i många av de exkommunistiska staterna så tycker jag ändå det finns fog för att inkludera detta begrepp även när det handlar om ett dokument framtaget av en politisk elit.

Om Pragdeklarationen i huvudsak är en manifestation av det ideologiska eller det existentiella historiebruket kan också skilja sig beroende på vem som är avsändaren. Deklarationen har många olika undertecknare, från många olika håll. För en västeuropeisk konservativ politiker så rör det sig antagligen mer om det ideologiska historiebruket; att skapa ett historiskt narrativ, där andra ideologier förkastas till förmån för sin egen. Detta är mycket i linje med Stenfeldts teori om totalitarismbegreppet som historiekulturell strategi.⁷¹ Om det däremot rör sig om till exempel en före detta dissident i någon av Östeuropas kommunistiska diktaturer, som själv levt under förtrycket och känner att upprättelse för dessa brott är helt central för att få historien att ”make sense”, då lutar det antagligen mer åt det existentiella historiebruket.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att Pragdeklarationen i huvudsak är ett uttryck för ideologiskt eller existentiellt historiebruk, beroende på avsändaren. I deklarationstexten finns även element av vetenskapligt, moraliskt, och politiskt-pedagogiskt historiebruk.

Har Pragdeklarationens andemening på något sätt väckt kritik eller kontrovers, och kan denna kritik i sin tur härledas till någon form av historiebruk?

Mitt källmaterial för att undersöka eventuell kritik mot Pragdeklarationens andemening har varit begränsad till debatten i Europaparlamentet rörande *European Parliament resolution of 2 April 2009 on European conscience and totalitarianism*, vars innehåll var väldigt snarlikt Pragdeklarationens. Begränsningen innebär att jag inte kan svara generellt på vilken kritik som Pragdeklarationen mötte, utöver den i Europaparlamentet under våren 2009.

I denna debatt återfinns motstånd mot Pragdeklarationens andemening, närmare bestämt att jämställa kommunismens och nazismens brott mot mänskligheten. Vissa vände sig emot den på grund av farhågan att en sådan jämförelse skulle relativisera eller trivialisera minnet från förintelsen, som de anser vara ojämförbart med något annat. Detta går i linje med både Karlssons och Blaives beskrivning av den något äldre, västeuropeiska bilden av förintelsen som universellt unik, och en central byggsten i det historiska sammanhang som man vill sätta in den Europeiska Unionen i.^{72 73} Denna kritik grundar sig mestadels i ett moraliskt historiebruk.

⁷¹ Stenfeldt i Karlsson, Zander, & Stenfeldt, Johan (red.) s61-77.

⁷² Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s211-213.

⁷³ Blaive, (red.), s154-169.

Andra vände sig emot den på mer proceduriella grunder, att det i grunden är fel av politiker att ägna sig åt den här sortens historieskrivning, och att det istället bör lämnas åt akademien. Att ett ideologiskt ställningstagande kring historien likt detta skulle riskera öppna en sorts ”Pandoras ask”, och att efterkommande majoriteter i parlamentet skulle fortsätta att politisera historien. Denna kritik grundar sig inte i någon specifik kategori av historiebbruk, snarare ett slags icke-bruk med hänvisning åt det vetenskapliga bruket.

Den tredje och mest tydliga formen av motstånd mot deklarationens/resolutionens premiss kom från kommunisterna i Europaparlamentet. Detta motstånd kan härledas till deras bild av Europas 1900-talshistoria är helt annorlunda från den som framställs av resolutionen, helt enkelt två totalt konträra historiemedvetanden. De ser inte på kommunismen som främst en föröware i människorättsliga sammanhang, utan snarare den främsta motståndskraften mot fascismen. Denna kritik kan härledas till det ideologiska historiebbruket, kritikerna har ett eget historiskt narrativ som går stick i stäv med det som kommuniceras av den parlamentariska majoriteten. I den kommunistiska kritiken finns även spår av en historiekulturell strategi likt den som beskrivs av Stenfeldt.⁷⁴ Genom att argumentera för att kapitalism och fascism har ett gemensamt arv så kan man lyfta fram en tredje väg: socialism/kommunism.

6.2 Förslag till framtida forskning

Kommunismens plats i den europeiska historiekulturen är ett potentiellt enormt forskningsfält, och det finns näst intill oändligt många intressanta undersökningar och kartläggningar man kan göra kring det. Jag har i denna uppsats endast fokuserat på historiekulturella fenomen från ett avsändarperspektiv, och vi har fått en inblick i hur den kommunistiska brottshistorien behandlas av politiker och intellektuella i försök att kommunicera ut detta till allmänheten. Hur detta däremot tas emot av den breda befolkningen är dock svårare att svara på, men minst lika intressant. De flesta har nog aldrig hört talas om Pragdeklarationen eller om totalitarismteoretiska/revisionistiska perspektiv på den kommunistiska brottshistorien, men man hade kunnat göra fler undersökningar bland allmänheten om rent allmänna attityder gentemot kommunismen och dess historia.

Utöver arvet från kommunismen, och minnespolitiken efter den, så finns det andra intressanta fenomen i Europa som förtjänar att undersökas när det gäller historiekulturella attityder.

⁷⁴ Stenfeldt i Karlsson, Zander, & Stenfeldt, Johan (red.) s61-77.

Nationalistiska idéer har vunnit popularitet över i princip hela västvärlden de senaste åren, och det hade onekligen varit intressant att undersöka den nationella och regionala historiekulturen djupare med bakgrund av detta. Exempelvis hade man kunnat undersöka på vilket sätt historia brukas i politisk kommunikation i nationalistiska sammanhang, och hur kampen om historien tar sig till uttryck där.

7. Käll- och litteraturförteckning

Samtliga webbkällor är kontrollerade 5-1-2019.

7.1 Källmaterial

Pragdeklarationen 2008. *Prague Declaration on European Conscience and Communism*. 2008-06-03, Finns i bilagor, även tillgänglig via: <http://www.praguedeclaration.eu/>

Programme, Conference on European Conscience and Communism, 2008-06-01. Tillgänglig via: <http://www.praguedeclaration.eu/conf>

European Parliament resolution of 2 April 2009 on European conscience and totalitarianism, Resolution: **P6_TA(2009)0213**, 2009-04-02, tillgänglig via: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2009-0213&language=EN&ring=P6-RC-2009-0165>

Röstförklaringar, Europaparlamentet 2009-04-02, §10 Explanations of vote. Brussels, tillgänglig via: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20090402&secondRef=ITEM-010&language=EN&ring=P6-RC-2009-0165#4-300>

Debatt i i Europaparlamentet, 2009-03-25, §10 European conscience and totalitarianism, Strassbourg, tillgänglig via: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20090325+ITEM-010+DOC+XML+V0//EN>

Röstsiffror: European Parliament, ”*Final vote 02/04/2009*”, 2009/2557(RSP), B6-0165/2009, tillgänglig via: [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2009/2557\(RSP\)](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2009/2557(RSP))

7.2 Litteratur

Blaive, Muriel, Gerbel, Christian, Lindenberger, Thomas (red.), *Clashes in European History*, Andra upplagan, 2011, Studienverlag Ges.m.b.H, Innsbruck

Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), *Historien är närvarande. Historiedidaktik som teori och tillämnig*. 2014, Studentlitteratur, Lund

Karlsson, Klas-Göran, *Europeiska möten med historien*, 2010, Atlantis AB, Stockholm

Karlsson, Klas-Göran, Zander, Ulf & Stenfeldt, Johan (red.) *Perspectives on the Entangled History of Communism and Nazism – A Comnaz Analysis*, 2015, Lexington Books, London

Liljefors, Max & Zander, Ulf, *Det neutrala landet ingenstans – Bilder av andra världskriget och den svenska utopin*, Scandia Tidsskrift, vol. 69, nr 2 (2003), tillgänglig via: <https://journals.lub.lu.se/scandia/issue/view/2003692>

Lundell, Valter, *Den goda tanken och den onda erfarenheten – Om den kommunistiska brottshistoriens omstridda plats i den svenska historiekulturen*, Diss. Forskarskolan i historia och historiedidaktik Lunds universitet och Malmö högskola, 2011, tillgänglig via:
<https://lup.lub.lu.se/search/publication/2970739>

Mink, Georges, Neumayer, Laure, *History, Memory and Change in Central and Eastern Europe – Memory Games*, Palgrave Mcmillan, London, 2013. (Även tillgänglig som E-bok via LUBsearch)

Neumayer, Laure, *Integrating the Central European Past into a Common Narrative: The Mobilizations Around the "Crimes of Communism" in the European Parliament*, *Journal of Contemporary European Studies*, vol 23, 12/2/2015, s344-363

Pakier, Malgorzata & Wawrzyniak, Joanna, *Memory and Change in Europe – Eastern Perspectives*, 2016, Berghahn Books, Oxford, New York

7.3 Övriga hänvisningar

EU Presidency statement on Holocaust Remembrance, 2005-10-31. tillgänglig via: <http://eu-un.europa.eu/eu-presidency-statement-holocaust-remembrance/>

European parliament resolution on the sixtieth anniversary of the end of the Second World War in Europe on 8 may 1945, Resolution: P6_TA(2005)0180, 2005-05-12. Tillgänglig via:
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2005-0180&language=EN>

European Parliament resolution on the 50th anniversary of the 1956 Hungarian Revolution and its historical meaning for Europe, Resolution: **P6-TA(2006)0454**, 2006-10-26. tillgänglig via:
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0454+0+DOC+XML+V0//EN>

Historieuppropet 2008, Tillgänglig via: www.historieuppropet.se

Karlsson, Klas-Göran (2008), *Med folk mord i fokus. Förintelsens plats i den europeiska historiekulturen*. Stockholm : Forum för levande historia. ISBN 978-91-977117-4-6 (90 s.). Tillgänglig via:
http://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/skriftserie-6-med-folk-mord-i-fokus.pdf

Citat Annie Lööf, *Sveriges Radio*, 5/3/2015, tillgänglig via:
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6109153>

Citat Åsa Romson, *Sveriges Television*, 10/5/2015, tillgänglig via:
<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/romson-jamforde-medelhavet-med-auschwitz>

CV/Biografi Joachim Gauck, Förbunds presidentens hemsida, tillgänglig via:
<http://www.bundespraesident.de/EN/TheGermanFederalPresidents/JoachimGauck/Joachim-Gauck-node.html>

8. Bilagor

8.1 Pragdeklarationen

Prague Declaration on European Conscience and Communism

Bearing in mind the dignified and democratic future of our European home,

- whereas societies that neglect the past have no future,
- whereas Europe will not be united unless it is able to reunite its history, recognize Communism and Nazism as a common legacy and bring about an honest and thorough debate on all the totalitarian crimes of the past century,
- whereas the Communist ideology is directly responsible for crimes against humanity,
- whereas a bad conscience stemming from the Communist past is a heavy burden for the future of Europe and for our children,
- whereas different valuations of the Communist past may still split Europe into "West" and "East",
- whereas European integration was a direct response to wars and violence provoked by totalitarian systems on the continent,
- whereas consciousness of the crimes against humanity committed by the Communist regimes throughout the continent must inform all European minds to the same extent as the Nazi regimes crimes did,
- whereas there are substantial similarities between Nazism and Communism in terms of their horrific and appalling character and their crimes against humanity,
- whereas the crimes of Communism still need to be assessed and judged from the legal, moral and political as well as the historical point of view,
- whereas the crimes were justified in the name of the class struggle theory and the principle of dictatorship of the "proletariat" using terror as a method to preserve the dictatorship,
- whereas Communist ideology has been used as a tool in the hands of empire builders in Europe and in Asia to reach their expansionist goals,
- whereas many of the perpetrators committing crimes in the name of Communism have not yet been brought to justice and their victims have not yet been compensated,
- whereas providing objective comprehensive information about the Communist totalitarian past leading to a deeper understanding and discussion is a necessary condition for sound future integration of all European nations,
- whereas the ultimate reconciliation of all European peoples is not possible without a concentrated and in depth effort to establish the truth and to restore the memory,
- whereas the Communist past of Europe must be dealt with thoroughly both in the academy and among the general public, and future generations should have ready access to information on Communism,
- whereas in different parts of the globe only a few totalitarian Communist regimes survive but, nevertheless, they control about one fifth of the world's population, and by still clinging to power they commit crimes and impose a high cost to the well-being of their people,
- whereas in many countries, even though Communist parties are not in power, they have not distanced themselves publicly from the crimes of Communist regimes nor condemned them,
- whereas Prague is one of the places that lived through the rule of both Nazism and Communism,

believing that millions of victims of Communism and their families are entitled to enjoy justice, sympathy, understanding and recognition for their sufferings in the same way as the victims of Nazism have been morally and politically recognized.

We, participants of the Prague Conference "European Conscience and Communism",

- having regard to the European Parliament resolution on the sixtieth anniversary of the end of the Second World War in Europe on 8 May 1945 of May 12th, 2005,
- having regard to Resolution 1481 of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe of January 26th, 2006,
- having regard to the resolutions on Communist crimes adopted by a number of national parliaments,
- having regard to the experience of the Truth and Reconciliation Commission in South Africa,
- having regard to the experience of Institutes of Memory and memorials in Poland, Germany, Slovakia, the Czech Republic, the United States, the Institute for the Investigation of Communist Crimes in Romania, the museums of occupation in Lithuania, Latvia and Estonia as well as the House of Terror in Hungary,
- having regard to present and upcoming presidencies in the EU and the Council of Europe
- having regard to the fact that 2009 is the 20th anniversary of the collapse of Communism in Eastern and Central Europe as well as the mass killings in Romania and the massacre in Tiananmen Square in Beijing,

call for:

1. reaching an all-European understanding that both the Nazi and Communist totalitarian regimes each to be judged by their own terrible merits to be destructive in their policies of systematically applying extreme forms of terror, suppressing all civic and human liberties, starting aggressive wars and, as an inseparable part of their ideologies, exterminating and deporting whole nations and groups of population; and that as such they should be considered to be the main disasters, which blighted the 20th century,
2. recognition that many crimes committed in the name of Communism should be assessed as crimes against humanity serving as a warning for future generations, in the same way Nazi crimes were assessed by the Nuremberg Tribunal,
3. formulation of a common approach regarding crimes of totalitarian regimes, inter alia Communist regimes, and raising a Europe-wide awareness of the Communist crimes in order to clearly define a common attitude towards the crimes of the Communist regimes,
4. introduction of legislation that would enable courts of law to judge and sentence perpetrators of Communist crimes and to compensate victims of Communism,
5. ensuring the principle of equal treatment and non-discrimination of victims of all the totalitarian regimes,
6. European and international pressure for effective condemnation of the past Communist crimes and for efficient fight against ongoing Communist crimes,

7. recognition of Communism as an integral and horrific part of Europe's common history
8. acceptance of pan-European responsibility for crimes committed by Communism,
9. establishment of 23rd August, the day of signing of the Hitler-Stalin Pact, known as the Molotov-Ribbentrop Pact, as a day of remembrance of the victims of both Nazi and Communist totalitarian regimes, in the same way Europe remembers the victims of the Holocaust on January 27th,
10. responsible attitudes of National Parliaments as regards acknowledgement of Communist crimes as crimes against humanity, leading to the appropriate legislation, and to the parliamentary monitoring of such legislation,
11. effective public debate about the commercial and political misuse of Communist symbols,
12. continuation of the European Commission hearings regarding victims of totalitarian regimes, with a view to the compilation of a Commission communication,
13. establishment in European states, which had been ruled by totalitarian Communist regimes, of committees composed of independent experts with the task of collecting and assessing information on violations of human rights under totalitarian Communist regime at national level with a view to collaborating closely with a Council of Europe committee of experts;
14. ensuring a clear international legal framework regarding a free and unrestricted access to the Archives containing the information on the crimes of Communism,
15. establishment of an Institute of European Memory and Conscience which would be both - A) a European research institute for totalitarianism studies, developing scientific and educational projects and providing support to networking of national research institutes specialising in the subject of totalitarian experience, B) and a pan-European museum/memorial of victims of all totalitarian regimes, with an aim to memorialise victims of these regimes and raise awareness of the crimes committed by them,
16. organising of an international conference on the crimes committed by totalitarian Communist regimes with the participation of representatives of governments, parliamentarians, academics, experts and NGOs, with the results to be largely publicised world-wide,
17. adjustment and overhaul of European history textbooks so that children could learn and be warned about Communism and its crimes in the same way as they have been taught to assess the Nazi crimes
18. the all-European extensive and thorough debate of Communist history and legacy,
19. joint commemoration of next year's 20th anniversary of the fall of the Berlin Wall, the massacre in Tiananmen Square and the killings in Romania.

We, participants of the Prague Conference "European Conscience and Communism", address **all peoples of Europe, all European political institutions including national governments, parliaments, European Parliament, European Commission, Council of Europe and other relevant international bodies**, and call on them to embrace the ideas and appeals stipulated in this Prague Declaration and to implement them in practical steps and policies.

Founding Signatories:

Václav Havel, former dissident and President of Czechoslovakia / the Czech Republic, Czech Republic

Joachim Gauck, former Federal Commissioner for the Stasi archives, Germany

Göran Lindblad, Vice-president of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Member of Parliament, Sweden

Vytautas Landsbergis, Member of the European Parliament, former dissident and President of Lithuania, Lithuania

Jana Hybášková, Member of the European Parliament, Czech Republic

Christopher Beazley, Member of the European Parliament, United Kingdom

Tunne Kelam, Member of the European Parliament, former dissident, Estonia

Jiří Liška, Senator, Vice-chairman of the Senate, Parliament of the Czech Republic, Czech Republic

Martin Mejstřík, Senator, Parliament of the Czech Republic, Czech Republic

Jaromír Štětina, Senator, Parliament of the Czech Republic, Czech Republic

Emanuelis Zingeris, Member of Parliament, Lithuania, Chairman, International commission for the assessment of crimes of the Nazi and Soviet occupation regimes in Lithuania, Lithuania

Tseten Samdup Chhoekyapa, Representative of His Holiness the Dalai Lama, Geneva, Tibet, Switzerland

Ivonka Survilla, Exile President of Belorussia, Canada

Zianon Pazniak, Chairman of the People's National Front of Belorussia, Chairman of the Belorussian Conservative Christian Party, United States

Růžena Krásná, former political prisoner, politician, Czech Republic

Jiří Stránský, former political prisoner, writer, former PEN club chairman, Czech Republic

Václav Vaško, former political prisoner, diplomat, catholic activist, Czech Republic

Alexandr Podrabinek, former dissident and political prisoner, journalist, Russian Federation

Pavel Žáček, Director, Institute for the Study of Totalitarian Regimes, Czech Republic

Miroslav Lehký, Vice-director, Institute for the Study of Totalitarian Regimes, Czech Republic

Łukasz Kamiński, Vice-director, Institute of National Remembrance, Poland

Michael Kißener, professor of history, Johann Gutenberg University, Mainz, Germany

Eduard Stehlík, historian, Vice-director, Institute for Military History, Czech Republic

Karel Straka, historian, Institute for Military History, Czech Republic

Jan Urban, journalist, Czech Republic

Jaroslav Hutka, former dissident, songwriter, Czech Republic

Lukáš Pachta, political scientist and writer, Czech Republic

8.2 Jana Hybaskowa, intervju över telefon

OBS. Detta är den andra intervjun jag genomförde med Hybaskowa. På grund av ett misstag

med inspelningstekniken så gick den första tyvärr förlorad, och en andra intervju bokades in.

AT: Okay. It's going to be basically the same questions as last time, and I'm so sorry that we have to do it again. Thank you very much for taking the time. If we could start with maybe you explaining your part in and the discussions leading up to the Prague Declaration of 2008.

JH: Well, I was member of the, how you call it, striking committé of Charles University. I was not engaged politically before 17th november 1989. However, as we built a new Czechoslovakia built on rule of law, democracy, free market economy and respect for human rights, it became more and more clear that the past of the country was becoming more of an obstacle than of a launchpad for peaceful development. Because basically it got hidden in lack of understanding of what acutally has really happened. So since the very beginning of, lets say november-december 1989, a couple us revolutionary students and people from the so called Velvet Revolution were sure that we had to be able in our future to adress the past of our the communism. So those of us who were around putting together the Prague Declaration and then the resolution of the European Parliament were basically the so called revolutionary students. Most important of all of us were then senator Martin Mejstrik, M, E, J, S, T, R, I, K, who was basically one of the three key leaders of the czechoslovak student movement in the Velvet Revolution. Then when Prague Declaration was started to be established he played honestly the main role. Together with his then-assistant, since he was a senator, Madam Neela, N, E, E, L, A, Winkelmann, german spelling, and we somehow get together after all these years and said "Ok, now the situation is stable and it's time to address what actually, really had happened in the past". So it was Neela Winkelmann, it was Martin Mejstrik and it was myself plus a couple of people all around, including the new, all this that we would have support of the president Vaclav Havel and as well, I am not a person who was all these years in the very beginning in contact with then President of Germany: Gauck, but Martin Mejstrik and Neela were in contact with him in his previous position as head of the German institution dealing with the Stasi archives. So we knew it from 1989 that we will come back to address all these issues, because we strongly believe that there should be what we now call transparency and accountability brought in what has happened.

Strangely enough, when we came back to evaluate the situation we found out that in the Central European textbook, basically the world ended in 1945, there was not much said what was going on or happening or valuation after 1945. So one very strong pillar of all these activites was to establish the rightness of the textbooks, so the children can get an as objective position and understand the horrors of the 40s, 50s and 60s. So this was one of, as I would say now, the most important educational element, to establish the textbooks properly.

The second thing was that, already in 1989, when the things were very dramatic, we tried to protect archives of the STB, which is the Czechoslovak version of Stasi, because we strongly believe that as much information would be protected and kept and duly analyzed, would help to understand, to prosecute, to move forward. I must say, even personally, I was then working with different liberation and freedom movements globally, including Syrian people whom I was teaching how to protect the evidence so that in post-war situations the collection of evidence can help to bring the post-war stability. And i did it in Iraq as my profession. So I have learnt these practices over the years, so the protecting of data. Ok, so these are the registers of the persons who were working with the state secret police, who were hired by state secret police, who signed the cooperation, and of course their reports. It's not to prosecute individually, that was a total misunderstanding, if someone thought it was a matter

of prosecution it never was. And we were always following the principles of different international panels and courts on Yugoslavia and South Africa. But purely to preserve the information for the future, objective valuation was a very important second role of the movement. And we actually moved ahead exactly in the period of time when the Czech institute USTR or Slovak institute UPN, Institute of Memory of Nation were established, together with I think Bulgarian institute, and Polish institute, but many others. And we strongly believed that these institutes should be independent institutes, should not be part of national archives and should have a special status in protection of the existing information. The very same work that was done in East Germany by Gauck and his institute. So there was a model role and we believed that we can keep all these institutes being independently responsible for the documentation. So this was a very important aim, which I think is being proved nowadays as an important one in the case of Andrej Babis vs slovak institute of IPN for instance, which is now being handled by ECJ and many many many others. So the preservation of the documentation which would allow for quality decisions to be adapted in the future was the second aim.

And the third aim was to basically save the truth of realities, what really has happened and not happened, and put it in some historical perspective, and this was of course the most ideological and the most difficult part. The resolution of European Parliament entails what is the most important: Fascism, nazism and communism in their roots and consequences COULD be compared. This word “could” was the most painful one but we got there. This means saying any totalitarian regimes which calls for destruction of the masses of population behind the word line as a crimes against humanity have the same source and have the same consequences should be treated adequately and in a comparative way. This of course was a very big issue because as nazism and fascism is clearly kind of judged up and then denominated in western europe, this was not the case of communism, but this was the most important thing that we strongly felt: communism belongs to the same category, should be judged on the same basis and should be understood on the same basis. I think that politically as a key message, this was the most important of all the three areas for which we were trying to get Prague Declaration and later the resolution in the European Parliament.

Now, what concerns the resolution of European Parliament, it was not mere coincidence, it was a real coincidence, the Prague conference happened basically knowing that I would then pursue the same thing in the European Parliament and that I would be trying together with other colleagues from EPP to bring up the topic as the resolution of the European Parliament. It was a long long long lasting process, it was not an easy process. And I was surprised that actually we got enough of votes due to one last political move of Daniel Cohn-Bendit, those days head of the Greens in the European Parliament, who for his intellect and understanding of the history in the end decided to support the resolution and the support of the resolution of the European Parliament was passed.

AT: Okay, that was a lot of information. Thank you very much for giving me the background. Another question I have is: While you are shedding light on the communist crimes in the declaration, do you believe that those crimes of the communist governments of Europe have been under-represented or relativized or excused in politics and in academia?

JH: I don't want to do a value judgement to say that it was done intentionally. If I would believe it was done intentionally then the whole thing would have a very different form. We strongly simply believed that there were to many other things to do, that this was somehow

out of the spotlight. So the intention was not to directly confront our western partners and colleagues and political parties and politicians. But more to bring up to say “Look, you have your past, we have our own past, there is a lot of common in our both pasts, so there is a common past European history. This is not an only eastern European history, we have things like Greece and Spain and others. This is a common European history and we have it in common. Even though geographically you come from other parts you should be aware that this is a part of the common, joint, shared European History, so this was a very strong motive.

And yes of course it was under-represented but I think it happened naturally, because there was a different reminicencies and different political developments. And still, communism was not understood as dictatorship, as a totalitarian regime and in a way as a crime against humanity. So what we tried to portray it, it’s not only one of non-democratic ideologies or systems, but it’s a system which caused so and so many human victims. It’s a system which CAN be and COULD be compared with fascism and nazism in it’s substance, denying the role of individuals and individual rights to survive and exist. And this leverage, to say “okay, you have your past, we have our past, but in a way this is almost the same thing, this COULD be compared”. Then again, I’m underlining the word “could”, in roots and consequences. That was the message, so the message was: “You are preoccupied always with what happened in Germany, Germany, Germany and you are preoccupied with this and that. But this is part of the shared history, and you have to able to face the facts about the number of victims”.

I must tell you, in many conferences I later attended when we spoke about number of victims of communism, about things like Kurapaty, people have never heard about them! So it was kind of an eye opener, but it was not, again, the retaliation agenda, it was just the opposite. They all suffered from the same type of human mislead thinking, and we have to go forward. Yes, it was difficult in the European parliament, because there are still societies, I would say better to say than states or nations, which has to face reconciliation. We can speak about Greece, we can speak about Spain, who in the end, in EPP, Partido Popular was very much against the resolution as well as the right wing Greeks, but I was proud that we finally managed to get them on board.

AT: Okay, thank you. You mentioned the resolution here on the end. When I have read the resolutions I have noticed two big differences, or at least two differences. One is that the word “Stalinism” appears in the EP-resolution but not in the declaration, where it’s only the word “communism”. The other is the part about... maybe, courts and judgement and being able to prosecute, is also not present in the EP-resolution but it is in the declaration. What is the reason for those two differences between the declaration and the resolution?

JH: Well, I don’t know, I can’t recall properly and I don’t want to. I would have to go and study back, how many months it took, the negotiations inside the European Parliament, the negotiations were very cumbersome. First of all, inside EPP where I was surprised myself, on one hand you have baltic states and people very enthusiastic about the move and then... I’m sorry, between what has happened then and current situation, I have been to some other very difficult situation, but now recalling names like Vytautas Landsbergis and Bogdan Klich, Poland minister of defense, and recalling Hendrik Ilves, you know, these were all people who were kind of around. And Rajoy was another person who was around. So there was quite a politics about it, now that there was not. So it took a lot of negotiations inside EPP, where I actually think now that the discussion about communism and stalinism, because of course, we would never use the stalinism because we don’t want to put the geographic scope on

particular events, we always spoke about communism. When I spoke about communism I had chinese dissidents on board and we spoke about chinese black book and culture revolution. Not to be mistaken: we meant communism exactly as totalitarianism from the very beginning. But of course, it's easier to send it to someone from the east and say "it's not a general issue, it's a stalinism issue", so of course the word "stalinism" is kind of a mock defeat, but it was a compromise, yes, there were compromises.

AT: so it's a result from compromises between and within the party groups?

JH: Yes.

AT: Okay. Then I have, I think I have one final question: One of the paragraphs in the declaration mentions that "In many countries, even though communist parties are not in power, they have not distanced themselves publicly from the crimes of communist regimes, nor condemned them" And I was wondering if there are any specific nations?

JH: That's true, there are many. *laughs* That's true and there are many. Really, that's a matter of research. [REDACTED] But definitely the communist party of Czech republic or Czechoslovakia never distanced themselves from the past, I can say. Again it's a missed opportunity, I strongly want to underline that it really was not war tribunal, definitely not a way to be negative about prosecution issues and these things. It was meant first of all to put equilibrium in shared European history, to put it rightly for the future, to protect the evidence as it concern the future judgements, and to... I mean to make, to xxx the liberal democracies as much as possible.

AT: That is my interpretation of the document as well: an effort to make a shared european history and value the member states traumas equally.

JH: I was a very astonished person when it was Partido Popular who said no, they were very strong against it. I expected this and that but for instance this I did not expect. And then the same, greek people from both sides of the spectrum said no, no, no. So this actually proved to me that the wounds were there, this proved to me that there were something that was not healed, that was not opened, that was not cleaned, that was not discussed, not debated. So for me, of course the leftist movement [phone call interrupted, 6 seconds], of course the socialists and Schultz were extremely against, but when Cohn-Bendit said yes with all his intellectual understanding, then he moved Schultz for free voting. So this was quite a lot of politics, but this is what you suppose, but you don't suppose European Christian Democratic People parties to stand against it, that was surprising for me.

AT: But in the end most of the social democrats voted in favor of the resolution.

JH: Please go and see, I dont know how many voted or not, but the fact that i managed Schultz to say "free voting" was allready... But it was not me, I would not be able to do this without securing Cohn-Bendits support.

AT: Okay...

JH: I'm terribly sorry I must be running. I have to be speaking on some gender based trafficking issue in 10 minutes.

AT: Yes and I think I have gotten an answer to all my questions. Thank you very much for taking the time again, and I apologize for the inconvenience.

JH: Thank you, good luck.

AT: Good bye.

JH: Good bye.

8.3 Göran Lindblad, svar på frågor via mail

AT: Hej Göran, jag heter Algot Thorin och skriver just nu min C-uppsats vid historiska institutionen vid Lunds Universitet, under handledning av Professor Klas-Göran Karlsson.

Syftet med uppsatsen är att bredda förståelsen kring europeisk historiekultur, mer specifikt gällande synen på den kommunistiska brottshistorien. Mitt huvudsakliga källmaterial är Pragdeklarationen från 2008 där du var en av undertecknarna, och jag hade varit väldigt tacksam om du ville svara på några korta frågor för att ge mig lite mer kött på benen inför mitt arbete. Det hade verkligen varit intressant att höra dina tankar kring detta.

* Vilket behov skulle du säga att Pragdeklarationen fyller? Hur gick diskussionerna som ledde fram till deklARATIONEN och i vilket stadie blev du involverad i processen?

* Tycker du den kommunistiska brottshistorien varit underrepresenterad i beskrivningar av Europas 1900-tal i officiella sammanhang från EU och dess medlemsstaters håll före 2008?

* Tycker du att relativisering och ursäktande av kommunistisk terror är/har varit vanligt förekommande i politiska och akademiska sammanhang i Europa? I så fall; skulle du kunna nämna något exempel eller anekdot på detta?

* Hur stor skulle du säga skillnaden på synen på den kommunistiska brottshistorien är i de östeuropeiska medlemsstaterna jämfört med västeuropeiska och nordiska?

GL:

Pragdeklarationen utgör fundamentet för fortsatt arbete vad gäller folkupplysning om Europas totalitära historia. Den pekar också ut vilka åtgärder som måste till för att ge upprättelse till offer och lagföring av förövare. Åsikterna var många och diskussionerna omfattande eftersom det var flera arbetsmöten som involverade allehanda experter; historiker, jurister och politiker. Jag var med från början eftersom mycket av texten bygger på min resolution 1481 i PACE 2006 (första gången som en paneuropeisk politisk församling fördömde brott utförda av kommunistregimer. Många formuleringar är desamma och/eller behandlar samma problem. Vad gäller den kommunistiska brottshistorien är den både underrepresenterad och felaktigt välrepresenterad. Professionen inom historia och statskunskap, liksom stora delar av lärarkåren har haft en överrepresentation av företrädare som omfattat en eller annan inriktning av socialistisk/kommunistisk ideologi. Dessutom har många politiker ett förflutet inom, eller omfattas ännu av de socialistiska ideerna. Andra politiker var kollaboratörer, köpta, hotade

eller övertygade. Vissa; både företagare och politiker drevs och drivs av en vilja att göra affärer i sitt eller landets intresse (som de ser det) med regimer som är totalitära eller inte har gjort upp med sin totalitära historia.

Vartefter de så kallade 68-orna pensioneras eller dör undan ändras situationen åtminstone inom akademien. Ett exempel är historikern Timothy Snyder och hans böcker Blood lands och Black Earth . Relativiseringen och ursäktandet har varit och är omfattande. Det förekom och förekommer ännu ren glorifiering av socialismen. Samtidigt finnes inget exempel någonstans i världen där denna ideologi medfört välstånd, utveckling och frihet. Istället inträder alltid ett system med politisk kontroll, en överklass av politrucker, terror, våld och död, samt en bristsituation inom snart sagt allt. Det mest moderna exemplet är Venezuela. Kina och Vietnam har ju infört rå kapitalism utan rättsstatens principer och samtidigt behållit det totala förtrycket och kontrollen--- det sämsta av två system. Sveriges tysklärare gjorde så sent som 1989 studieresor till DDR, visserligen handlade det mycket om tyskundervisning, men indoktrineringen var omfattande. Argumenten för socialism handlade och handlar om att de ”försök” som gjorts, görs har gått fel, men har gjort misstag, med idén är bra bara genomförandet görs rätt. Detta har man påstått i snart 100 år och det är alltid lika fel I Marx texter står att terror skall användas för att bevara proletariats diktatur. Visserligen hävdas att i nästa steg då revolutionen är genomförd blir det ett ”paradis” problemet är att ingen någonsin kommit förbi terrorfasen och ingen någonsin vill Systemet med kvoter och terror är självgenererande vad gäller skapat elände, förtryck, våld och död.

Skillnaden i synen är både stor och liten; dvs de som varit drabbade i öst vet av sin eller nära anhörigas erfarenhet vad som hände. De är genuint angelägna om upprättelse, kompensasjon, och lagföring av brottslingar. Detta gäller givetvis inte kvarvarande före detta partifunktionärer; många av dessa vet men vill skydda sig själva, medan andra ännu bär en ideologisk övertygelse. I väst finnes ännu en förnekelse, av skäl jag redan nämnt, samt bland vänsterideologer en tro på att åtminstone socialism light kan och bör genomföras. Dessutom är många gamla kommunistpartier ej reformerade annat än till namnet. Vpk numera (V) i Sverige skickade så sent som 1989 hyllningstelegram till DDR.

Nuvarande partiledning blev medlemmar på den tiden då allt beslutades i Moskva. Faktiskt är (v) det enda riksdagsparti som faktiskt stödde Hitlers invasion i Polen och sedan västerut, samt hyllade Sovjets anfall på Finland och ockupation av Estland Lettland och Litauen. Molotov Ribbentropaktens anda upphörde först 1941 i och med operation Barbarossa. Parantetiskt vill jag också påpeka att nazismen ig Nationalsocialism, tydligt tog avstånd från borgerliga värderingar, rättstat, pressfrihet, demokrati, med mera. Där föreligger stor värdegemenskap mellan de totalitära ideologierna. Dock är det för enkelhetens skull bäst att döma var och en efter deras brott.

8.4 Michael Kissener, svar på frågor via mail

AT: Dear Mr. Kissener,

My name is Algot Thorin and I am currently working on my bachelor thesis in history at Lund University in Sweden, under the supervision of Professor Klas-Göran Karlsson.

The subject for my thesis is investigating attitudes and perceptions in European politics regarding the crimes against humanity committed by communist regimes in Europe during the 20th century. One of my main sources is the Prague Declaration on European Conscience and Communism from 2008, of which you are one of the founding signatories. As well as analyzing the declaration text from the perspective of the culture of history and history awareness I have also chosen to direct some questions for some of the founding signatories, to further deepen my understanding of the purpose of the declaration and the discussions leading up to its signing.

I would be very grateful if you could find the time to answer these few short questions regarding the declaration, as it would really help me in my work.

Best regards,
Algot Thorin, bachelor student at Lund University

- What would you say is the purpose of the Prague Declaration of European Conscience and Communism? Could you provide any examples of how the discussions fared during the Conference of European Conscience and Conscience, 2-3/6-2008 in Prague?
- Are you of the opinion that the crimes of communist governments have been under-represented in the “official” European history culture prior to 2008?
- Do you believe that the crimes against humanity by communist states are relativized or excused in politics and academia? If so: could you provide any examples or anecdotes of this?
- In what ways would you say the attitude and perception of the crimes of communist governments differs between western and eastern Europe?

MK: Dear Mr. Thorin,

here are my answers:

Question 1: As far as I remember the situation, it was intended to demonstrate, that there are many people who are not likely to forget the crimes against humanity committed by communist regimes. Under Czech European presidency in that days the initiators hoped that the European press would recognize the problem of the forgotten victims of communist crimes.

Question 2: Indeed the initiators were of the opinion that there was too little public attention in Prague or elsewhere in Europe for crimes committed by communist regimes. I remember that a lot of Czech participants told us stories about former high ranking perpetrators in communist times who were still in office and that it was impossible to get rid of such staff.

Question 3: In fact many Germans, especially in East-Germany, have forgotten for example the crimes of the "Stasi" in GDR. Often enough it is said that it is not possible to compare the crimes committed by communist regimes with the crimes of the National Socialists between 1933 and 1945 although there are many similar structures.

Question 4: I think that in western Europe many people have forgotten the crimes of communist regimes because they are not really interested in history of eastern Europe. In eastern Europe many people want to repress the past.

Best wishes

M. Kißener